

Farmakorezistentní epilepsie a chirurgická léčba epilepsie

Doc. MUDr. Pavel Kršek, Ph.D.

Klinika dětské neurologie

UK 2. LF a FN Motol

Epilepsie

Heterogenní skupina nemocí projevujících se vznikem opakovaných spontánních epileptických záchvatů

Záchvaty v důsledku abnormálně excesivní a/nebo synchronní aktivity především kortikálních neuronů

Nejčastější léčitelné neurologické onemocnění

- Incidence 24-53/100.000 obyvatel
- Prevalence v populaci 0.5-1%

Epileptické záchvaty jsou jedním z nejčastějších neurologických symptomů

- Prevalence v populaci 5-10%

Farmakorezistentní epilepsie

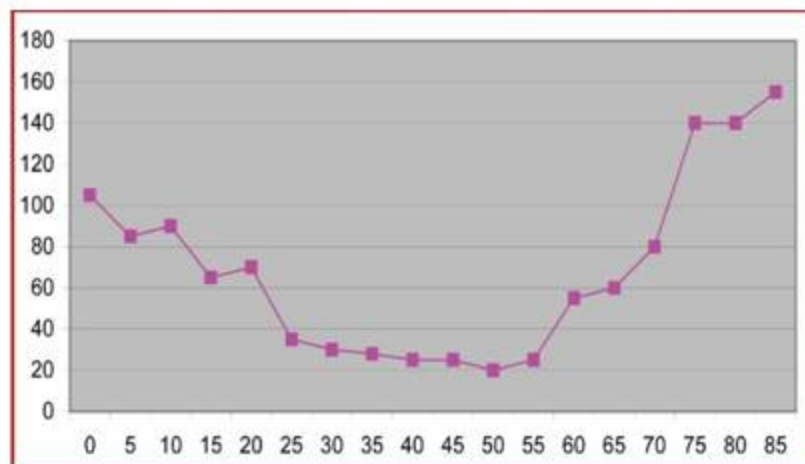
Definice:

- „Neadekvátní(?) kontrola záchvatů navzdory dostatečně dlouho(?) vedené adekvátní léčbě(?)“

Epidemiologie:

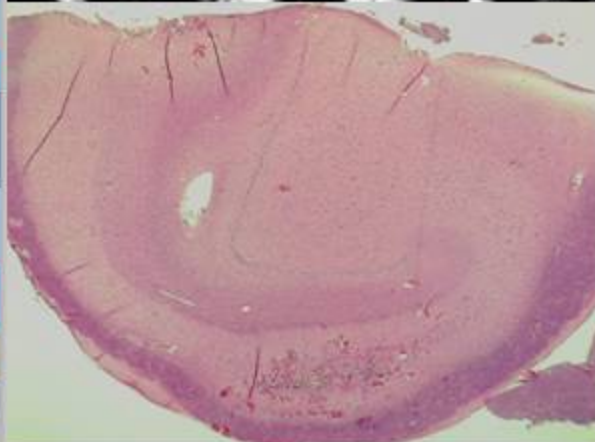
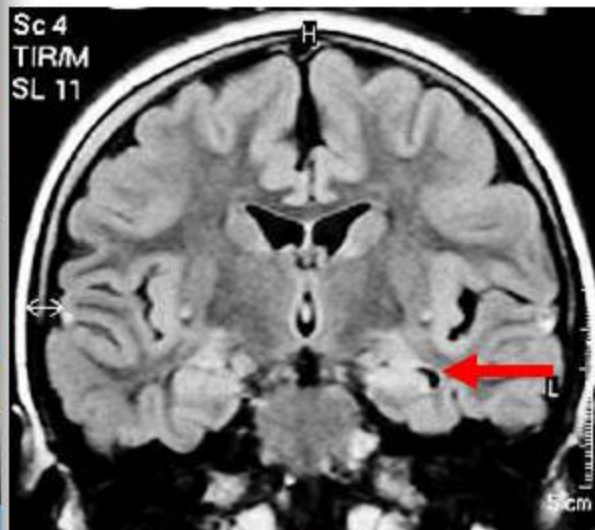
- 20-30% pacientů s epilepsií
- V ČR odhadem 20-30.000 pacientů

Působí drtivou většinu problémů s epilepsií

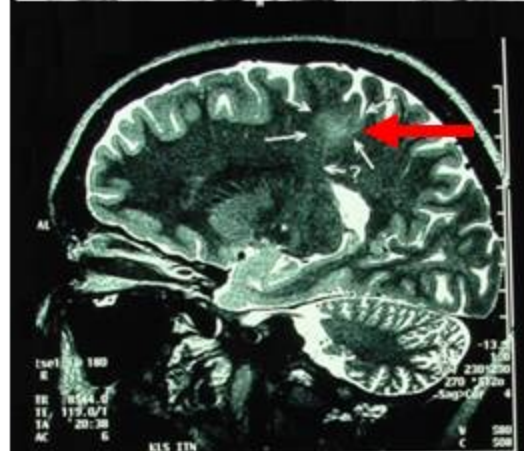
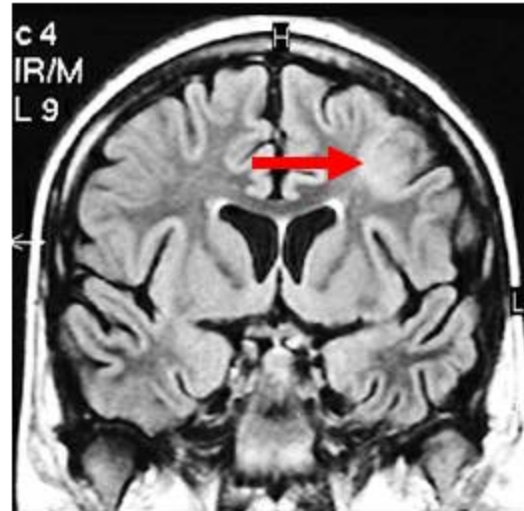

Příčiny farmakorezistence

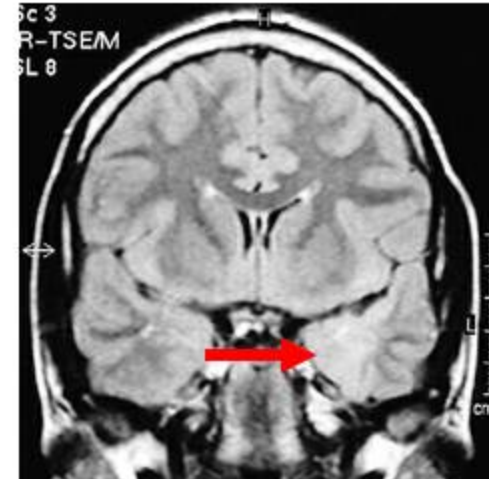
Léze CNS spojené s nezvladatelnou epilepsií 1:

HS 80-90%

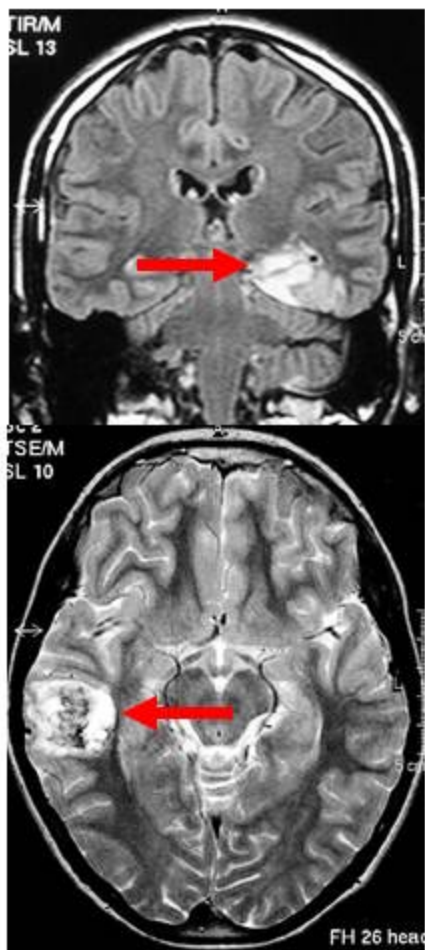
FCD 60-70%

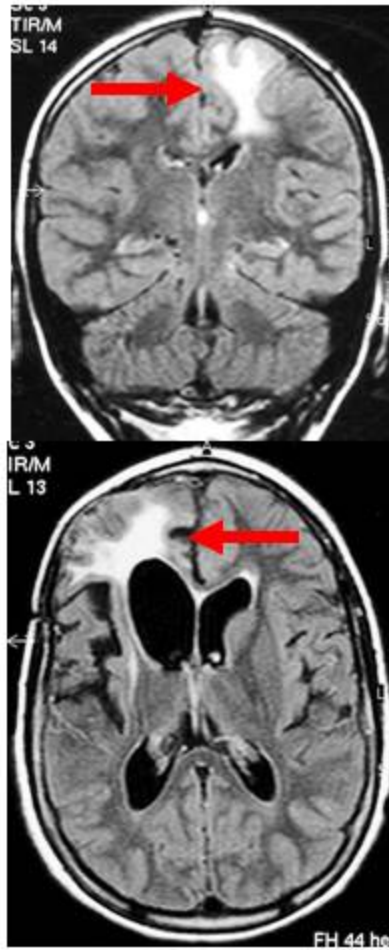
Dvojí patologie 95%

Příčiny farmakorezistence

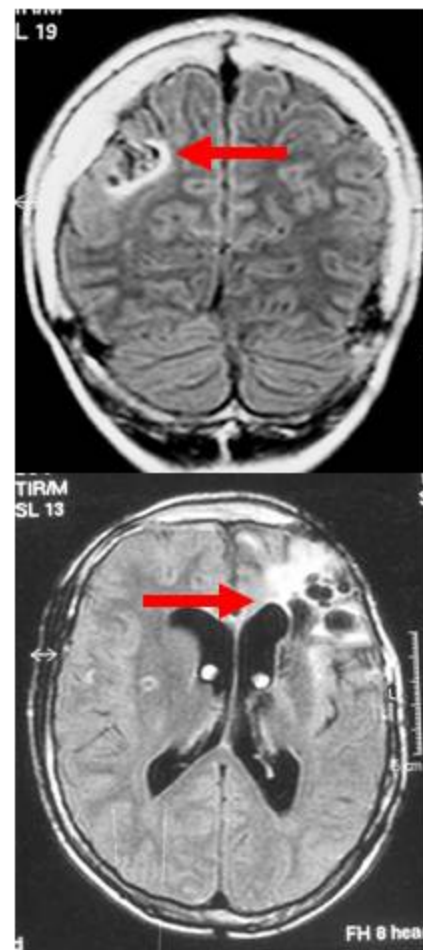
Léze CNS spojené s nezvladatelnou epilepsií 2:

Benigní nádory

Zánětlivé léze

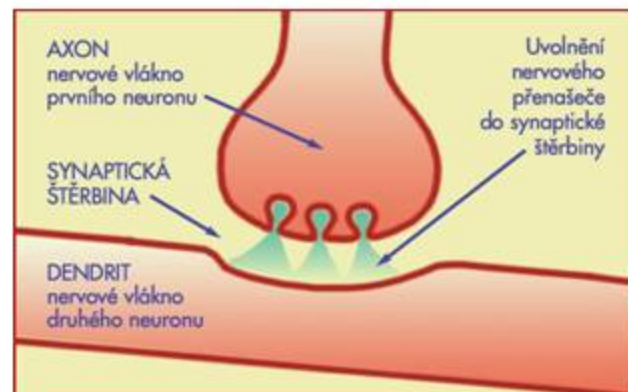

Ischémie, traumata...

Molekulární příčiny farmakorezistence

Diskutována řada mechanismů

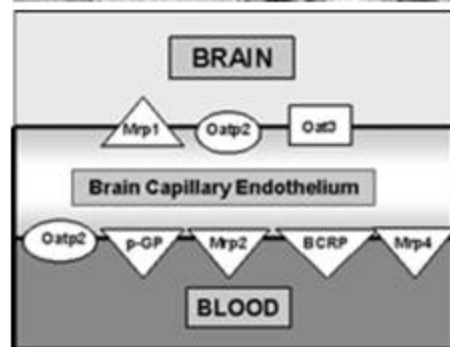
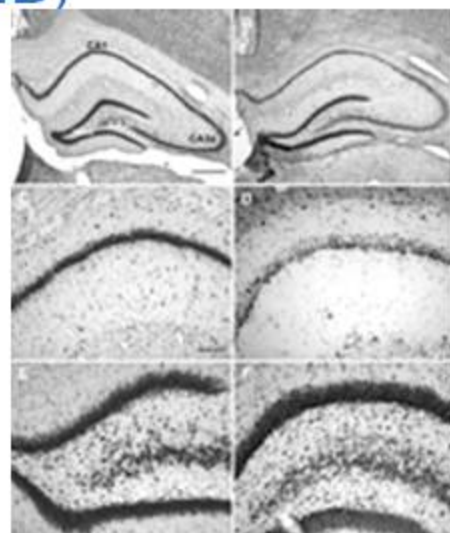
- Porucha transportních proteinů
- Změna aktivity a vazebných schopností iontových kanálů
- Alterace neurotransmiterových systémů
- Imunitní mechanismy
(např. autoimunní - protilátky proti GAD)
- Vliv samotných epileptických záchvatů
(„Seizures beget seizures“)

Problematika transportních proteinů

„Multidrug resistance proteins“

- Skupina tzv. ABC (ATP-binding cassette) proteinů
- Transport řady látek mezi jednotlivými kompartmenty (v CNS např. přes HEB)
- Extenzivně studovány v onkologii (resistence na cytostatika)
- Nejvíce zkoumány MDR1 a MRP1
- Fyziologická lokalizace na endotelu
- V tkáni farmakorez. pacientů
↑ exprese v glii a neuronech (např. FCD, DNET, MTS)
- ↑ jejich funkce může lokálně snížit intersticiální koncentrace AED a tím i jejich efekt

Možnosti léčby epilepsie

Úprava životosprávy

- Pravidelný rytmus spánek-bdění
- Vyvarovat se provokačním faktorům
  - Světelným (stroboskopický efekt)
  - Zvukovým
  - Emočním ...
  - Návykovým látkám

Farmakologická léčba

- Cca 20 dostupných antiepileptik
- V monoterapii a kombinacích

Chirurgická léčba

- U podskupiny farmakorez. nemocných

Principy chirurgické léčby epilepsie

Každý nemocný s farmakorezistentní epilepsií by měl být vyšetřen ve specializovaném centru

Cíle předoperační diagnostiky:

- Identifikovat oblast mozku zodpovědnou za vznik záchvatů
- Prokázat, že tato oblast je odstranitelná bez neakceptovatelných neurologických a/nebo kognitivních následků

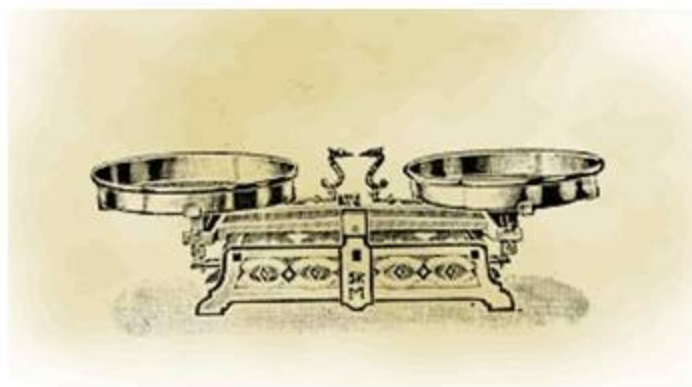
Epileptochirurgie: pro a proti

Rizika epilepsie

- Větší úmrtnost
- Úrazy při záchvatech
- Status epilepticus
- Řada kognitivních následků
- Nežádoucí účinky léků
- Psychosociální problémy

Rizika operace

- Mortalita (úmrtnost) cca 0.5%
- Morbidita (vážné komplikace) cca 5%
- Psychický dopad operačního neúspěchu

Chirurgicky léčitelné epilepsie

Dospělá epileptologie

- **Meziotemporální epilepsie (MTLE)** - nejčastěji na podkladě hipokampální sklerózy (HS)
- **Benigní mozkové nádory** (gangliogliom, DNET, low grade astrocytom, oligodendrogliom)
- **Traumatické léze**
- **Vaskulární léze** (CMP, AVM, kavernomy)

Dětská epileptologie

- **Poruchy kortikálního vývoje** (fokální kortikální dysplázie, nodulární heterotopie ...)
- **Difúzní hemisferální epilepsie** (Sturge-Weber syn., hemimegalencefalie, Rasmussenova encefalitis...)
- **Katastrofické epilepsie časného věku** (Westův syn., Lennox-Gastautův event. Landau-Kleffnerův syn.)

Typy epileptochirurgických operací

Resekční výkony

- Poškozená mozková tkáň zodpovědná za vznik záchvatů je odstraněna
- V současnosti jsou jako jediné kurativní

Diskonekční výkony

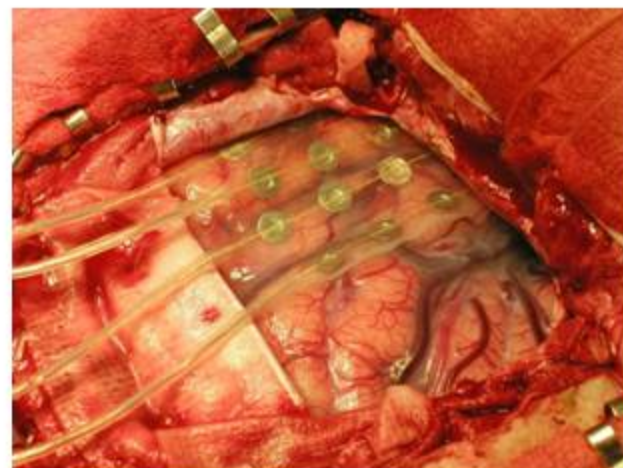
- Přetěti corpus callosum (callosotomie)
- Mnohočetné subpiální transektce

Stimulační postupy

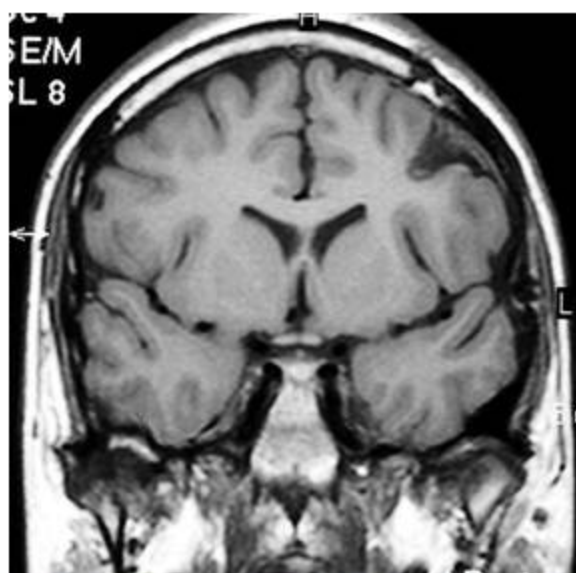
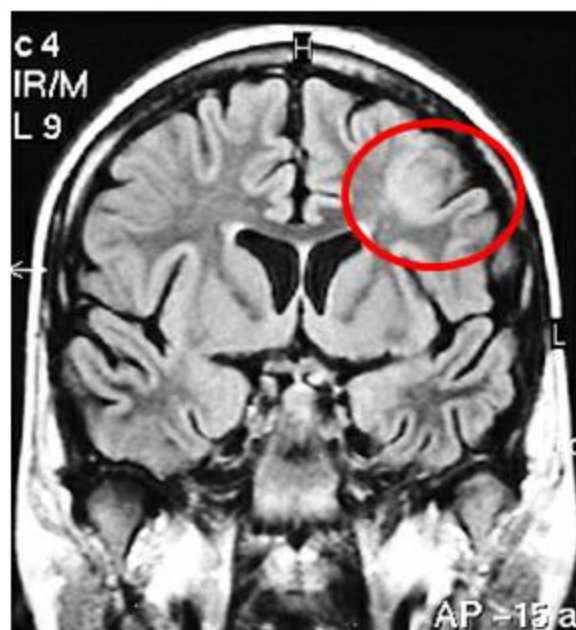
- Stimulace nervus vagus
- DBS

Experimentální postupy

- Např. gamma nůž

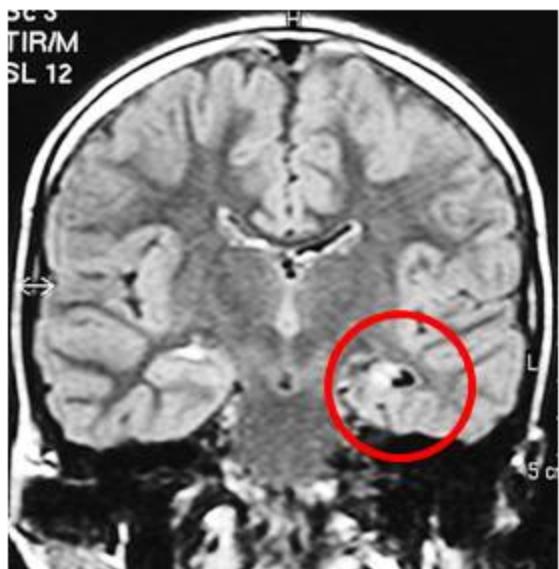
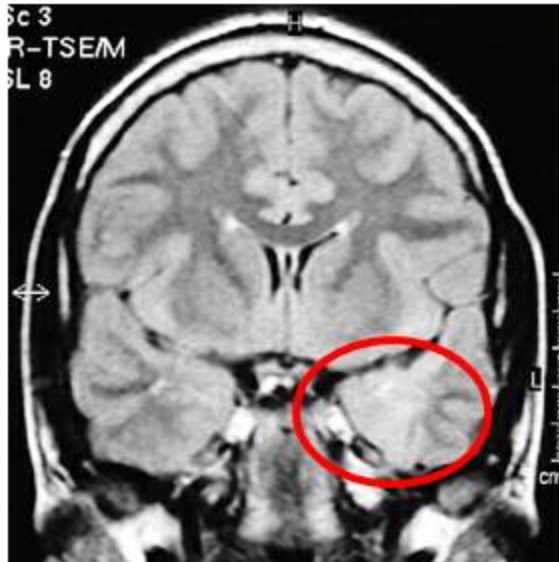
Lezionektomie

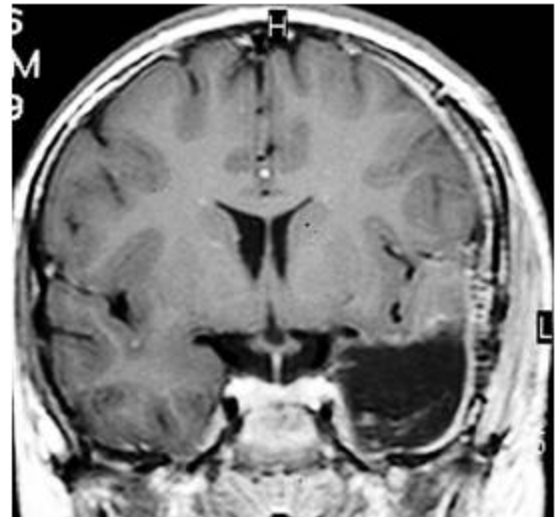
DNET

Fokální kortikální dysplázie

Anteromeziální temporální resekce

HS a signálové změny T pólu

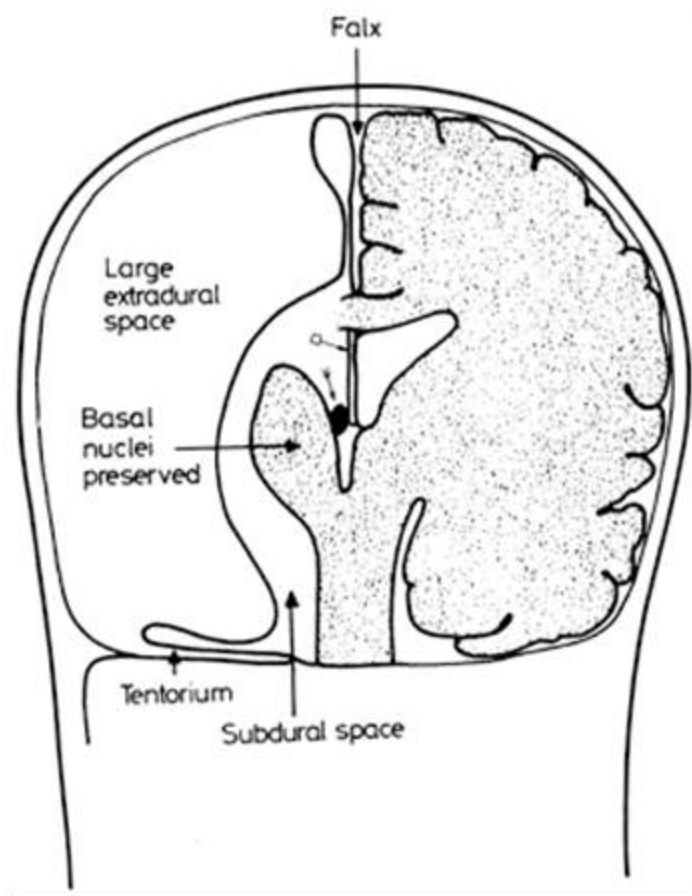

Poresekční MRI

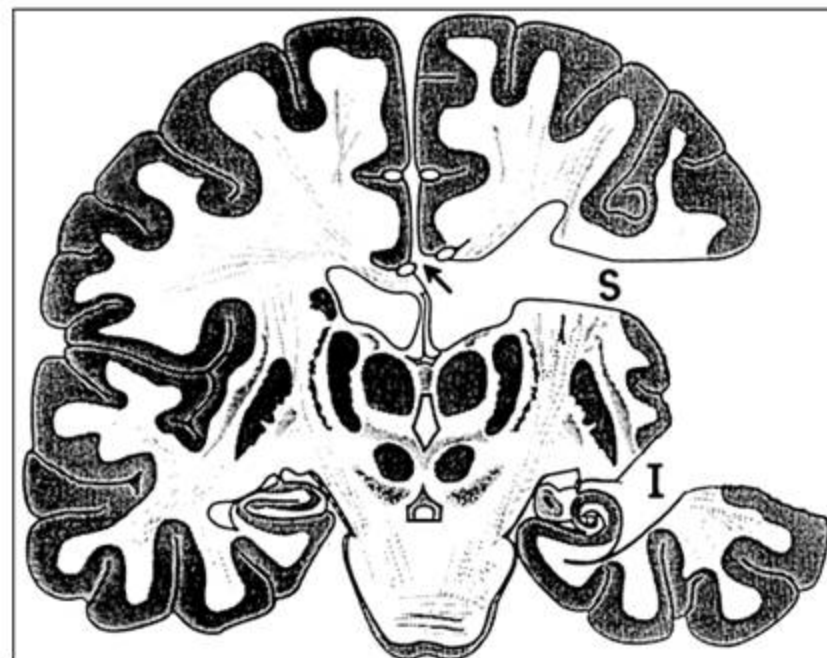
Principy diagnostiky

- **Epileptogenní zóna:** „Oblast odpovědná za iniciaci záchvatů, jejíž odstranění nebo odpojení je nezbytné k vymizení záchvatů“
- **Iritativní zóna:** Kortikální oblast schopná generovat interiktální EEG výboje
- **Zóna začátku záchvatů:** Oblast, kde se dle EEG monitorace objevují první záchvatové změny
- **Symptomatogenní zóna:** Oblast, jejíž aktivace produkuje iniciační iktální příznaky
- **Epileptogenní léze:** Strukturálně abnormální oblast, která pravděpodobně způsobuje epilepsii
- **Zóna funkčního deficitu:** Oblast zodpovědná za neepileptickou interiktální dysfunkci
- **Elokventní kortex:** Oblast řídící některou významnou funkci (Brocovo centrum, PMA ...)

Hemisferektomie

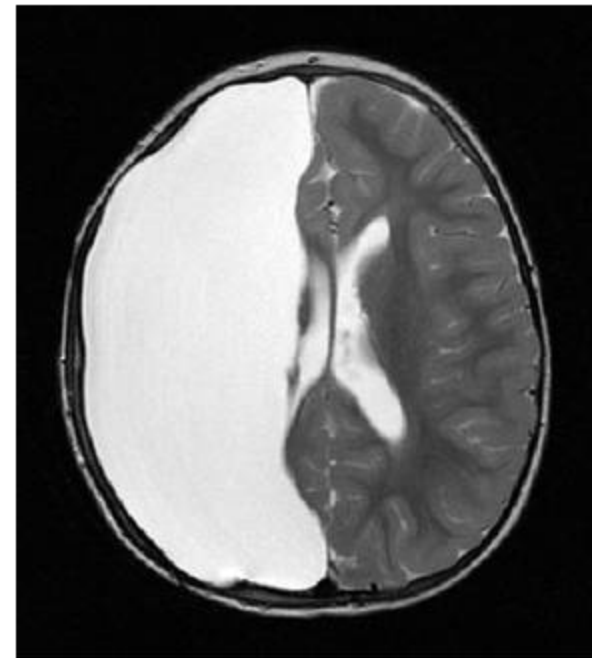
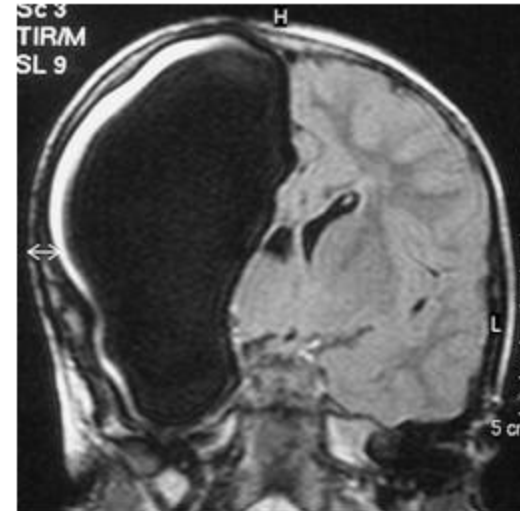
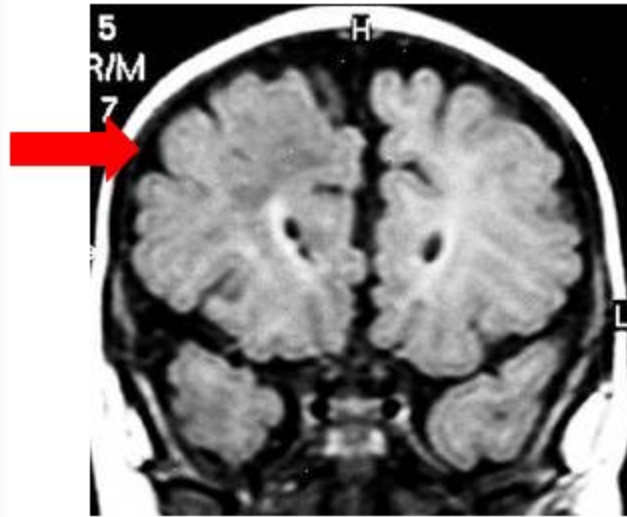

Anatomická

Funkční

Anatomická hemisferektomie

Rozsáhlá kortikální dysplázie pravé hemisféry

Současné diagnostické možnosti

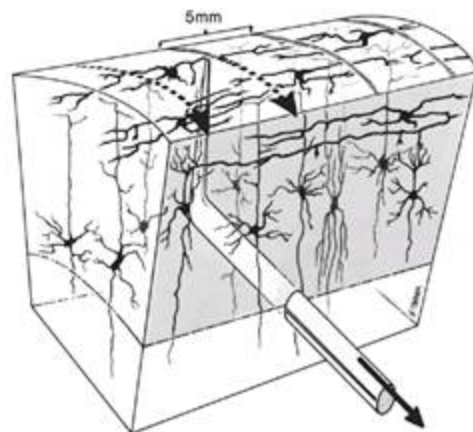
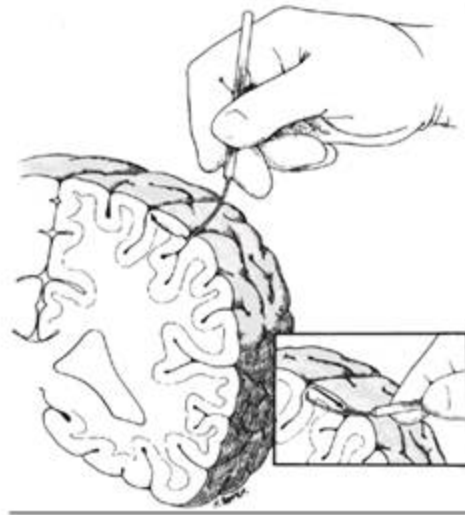
Neinvazivní elektrofyzilogické testy

- EEG
- Video EEG monitorace
- Evokované potenciály
- Magnetoencefalografie (MEG)

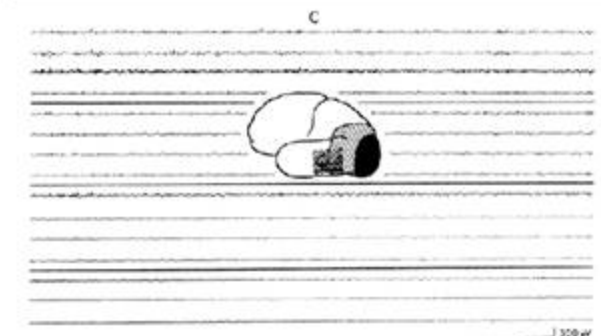
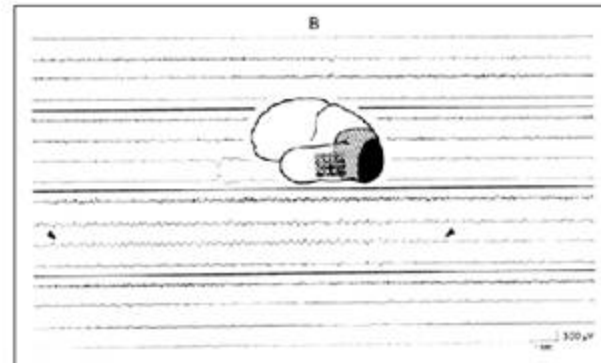
Neinvazivní neurozobrazovací testy

- Magnetická rezonance (MRI)
- Funkční magnetická rezonance (fMRI)
- Protonová magnetická rezonanční spektroskopie (^1H MRS)
- Pozitronová emisní tomografie (PET)
- Jednofotonová emisní počítačová tomografie (SPECT)
- Traktografie (diffusion traction imaging, DTI) ...

Mnohočetné subpiální transektce

Princip

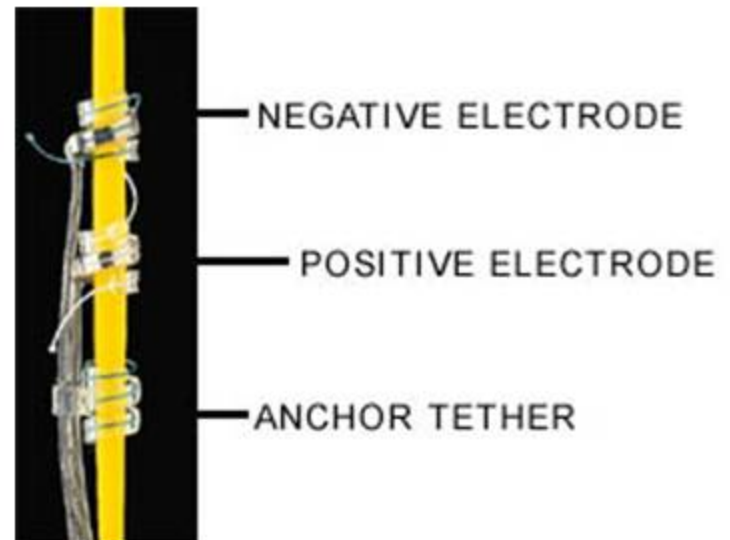

Vliv na ECoG

Stimulace nervus vagus

Zařízení

Implantace

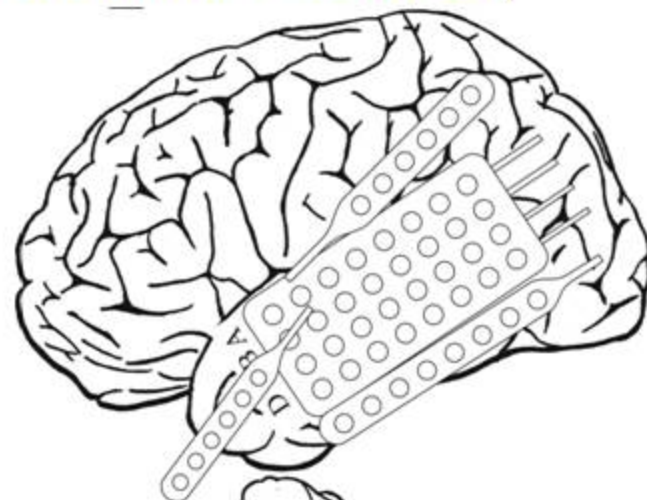
Současné diagnostické možnosti

„Semiinvazivní“ techniky

- Wada test
- Video EEG s použitím sfenoidálních elektrod

Invazivní elektrofyzilogické testy

- Intraoperační elektrokortikografie
- Chronická invazivní video/EEG monitorace (ze subdurálních a intracerebrálních elektrod)
- Testy kortikálních funkcí (intra- a extra-operační elektrická stimulace mozkové kůry)

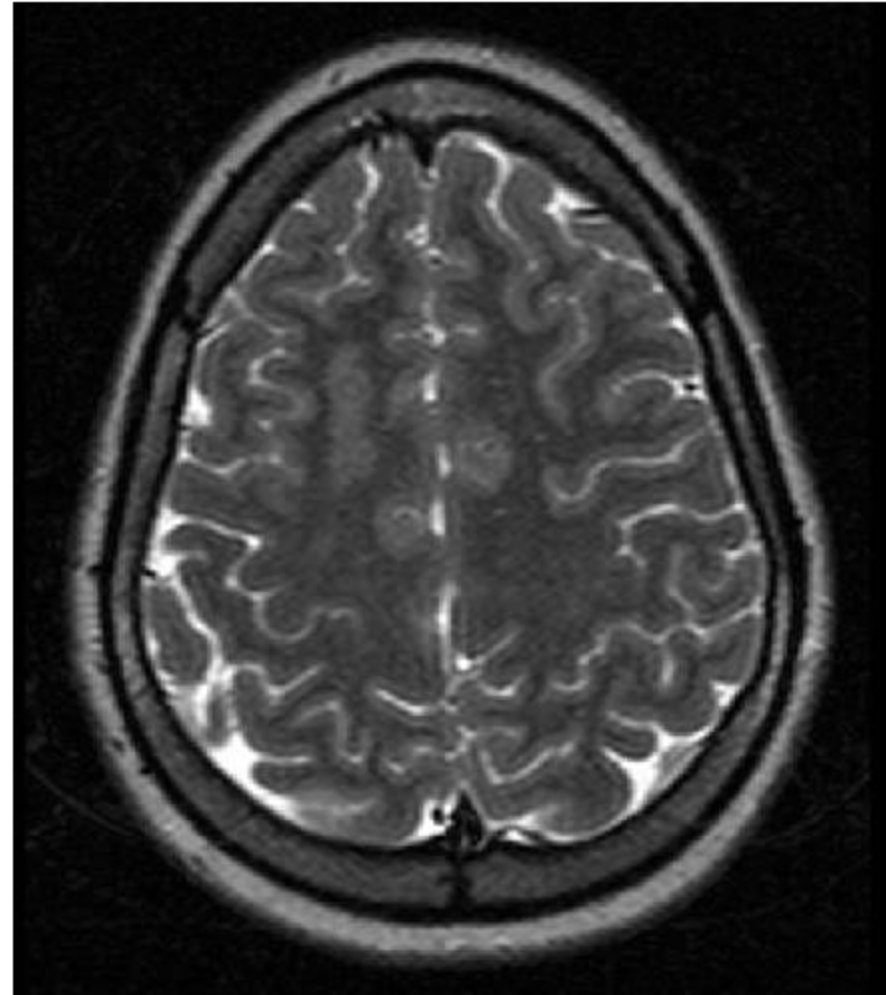
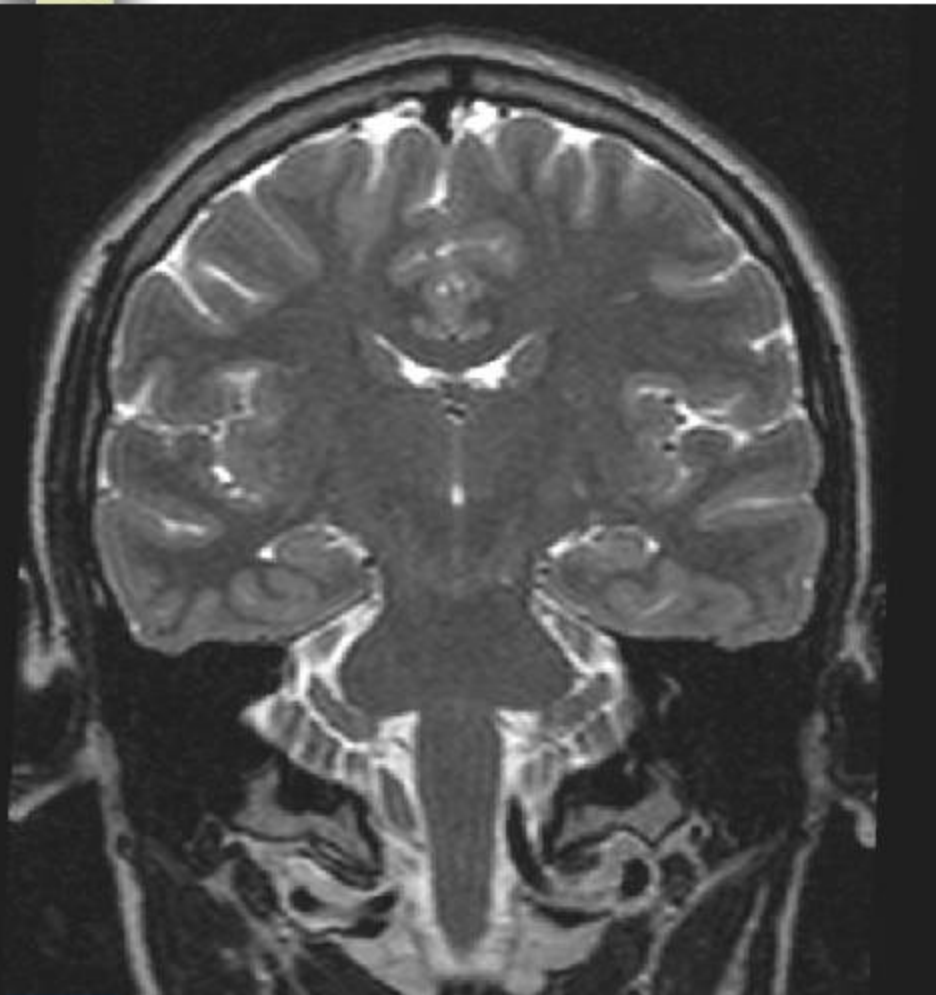
Magnetická rezonance

V epileptologii zobrazení první volby

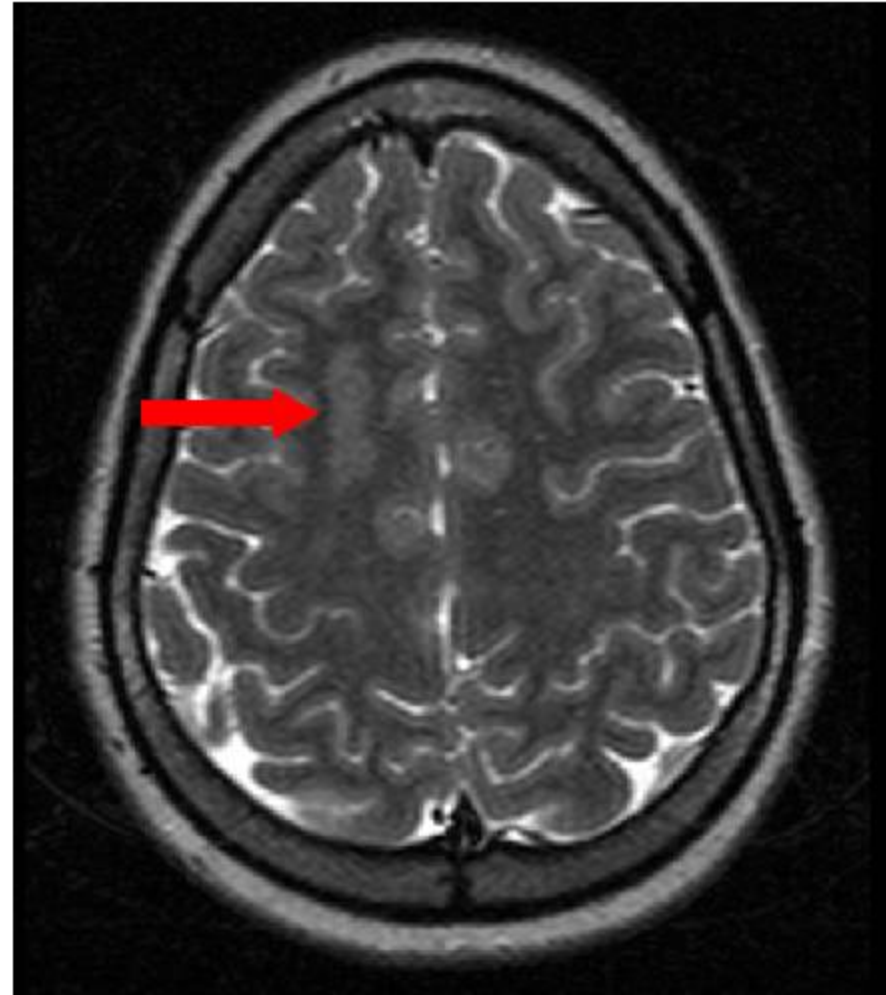
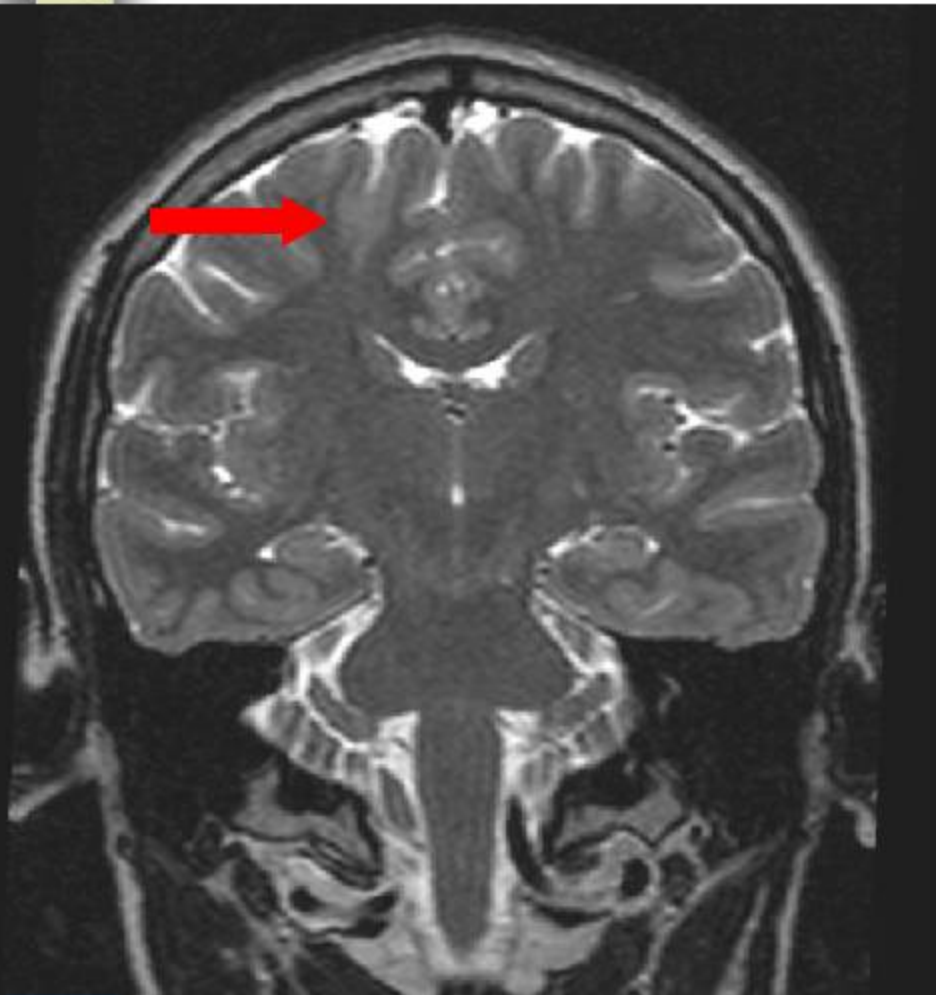
Požadavky na MRI vyšetření u pacientů s fokální epilepsií

- Magnet minimálně 1.5 Tesla
- Použití T1w/IR, T2w a FLAIR sekvencí
- Obrazy ve všech rovinách
- Vhodné tenčí řezy (alespoň 3 mm) bez mezer
- Temporální laloky vyšetřené v koronární rovině kolmé na podélnou osu hipokampu
- Vhodné je použití volumetrických akvizicí a 3D zobrazení
- Zásadním faktorem je erudice (neuro)radiologa

**17-letá dívka s pravostrannou frontální
epilepsií od 2 let, MRI 10x normální**

17-letá dívka s pravostrannou frontální epilepsií od 2 let, MRI 10x normální

Fokální kortikální dysplázie

^1H MR spektroskopie

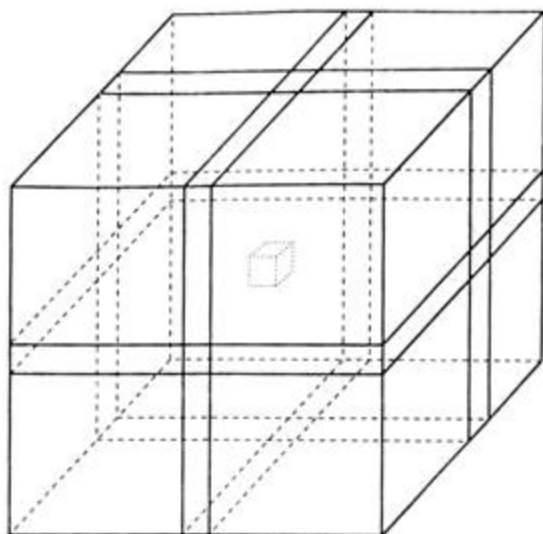
„Neinvazivní mozková biopsie“

- Stanovení koncentrací některých důležitých metabolitů v mozkové tkáni

Hlavní metabolity:

- N-acetyl aspartát (NAA): neuronální marker
- Kreatin/fosfokreatin (Cr): marker energetického metabolismu
- Cholinové sloučeniny (Cho): signál je dán především rozpadem membrán a buněčnou densitou
- Laktát (Lac): normálně nelze detekovat, marker ireverzibilního tkáňového poškození

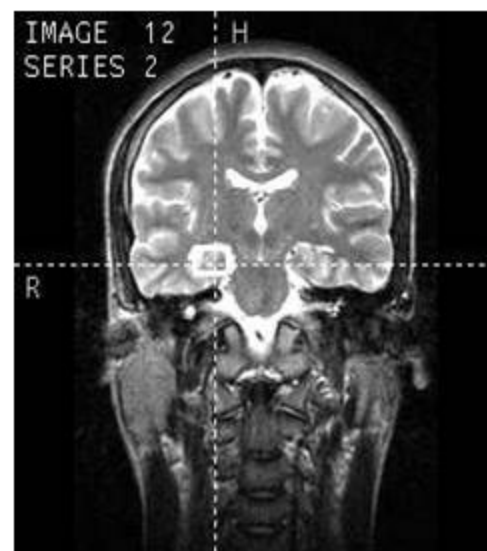
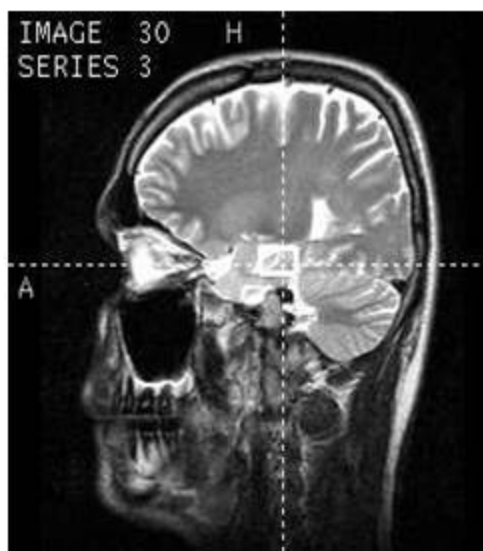
Single voxel ^1H MRS

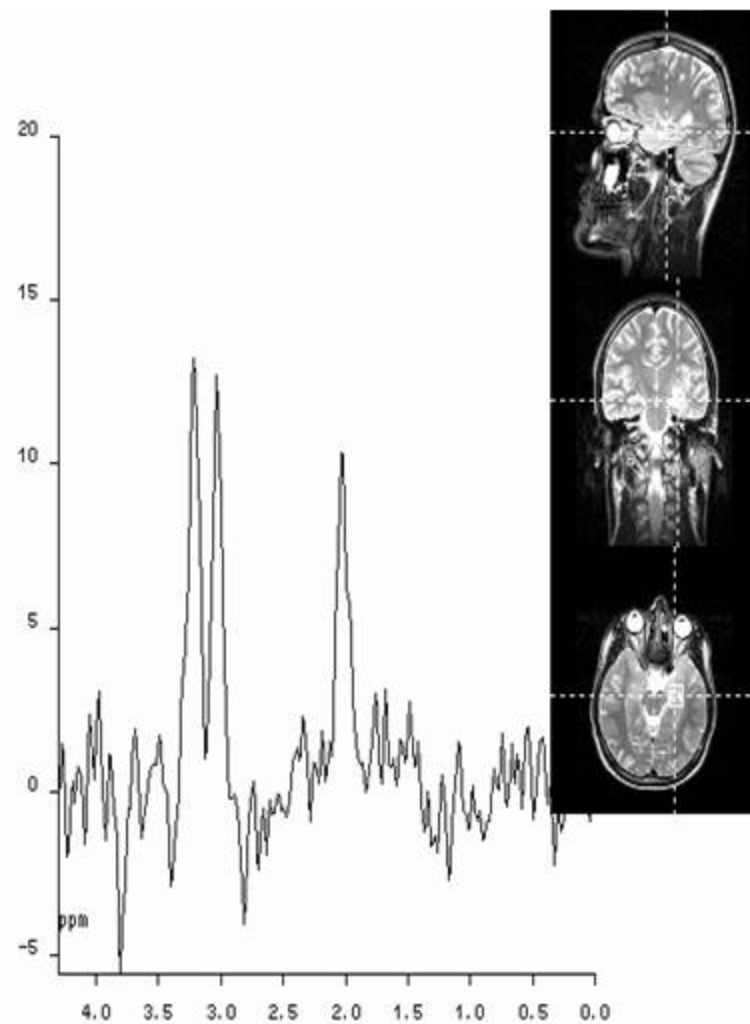
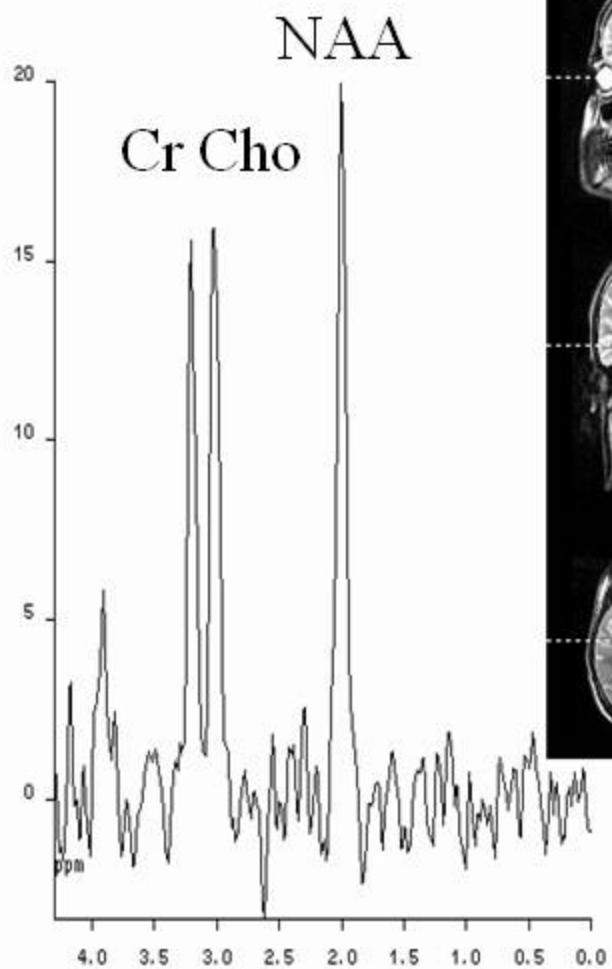
**Signál získaný z oblasti
průniku tří vrstev**

**Pravoúhlý tvar voxelu
(cca 2 ml)**

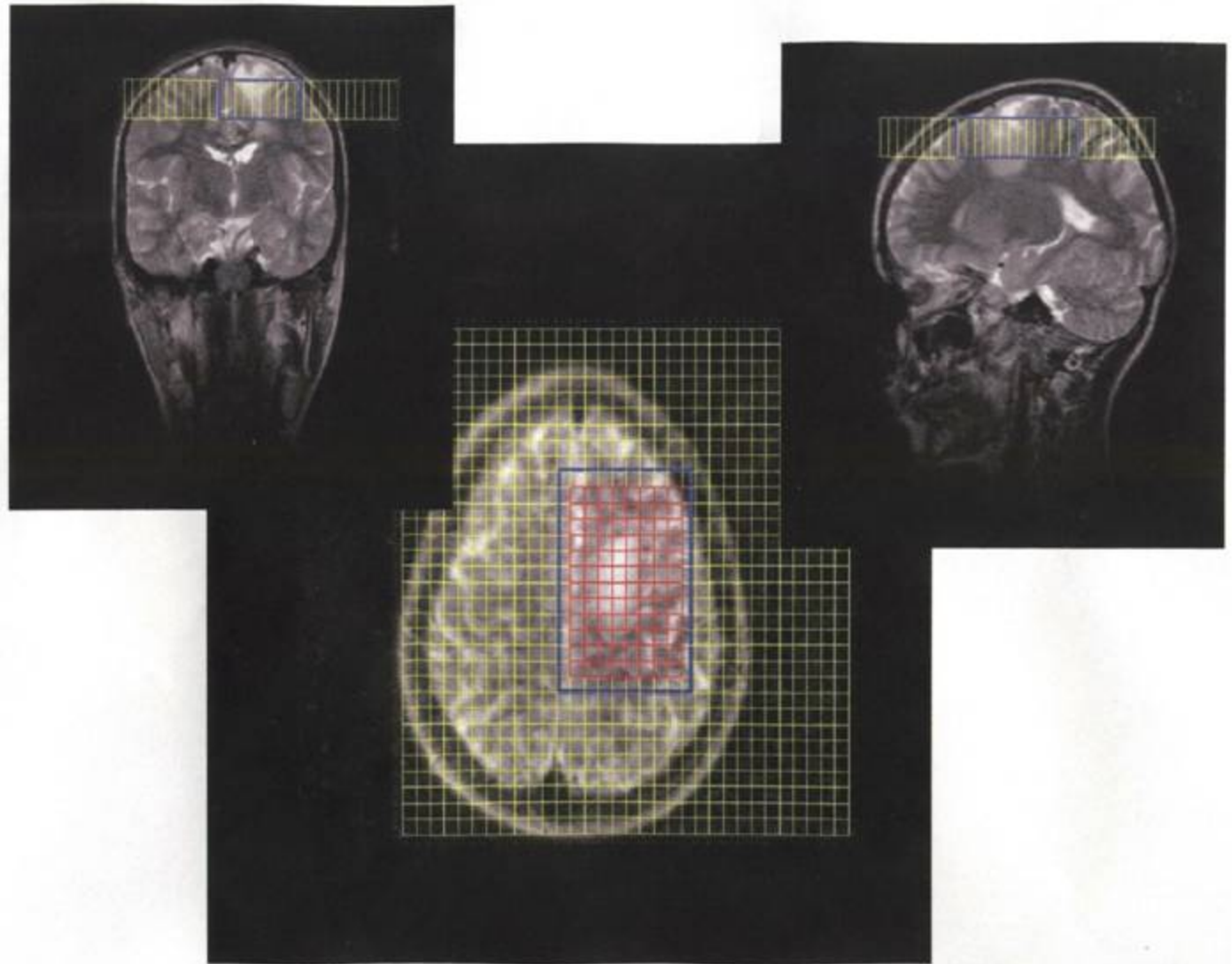
**Jednoduché určení
absolutních koncentrací
metabolitů**

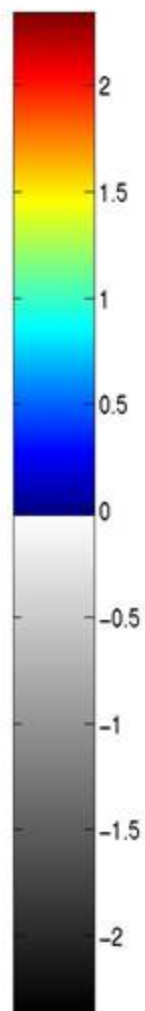
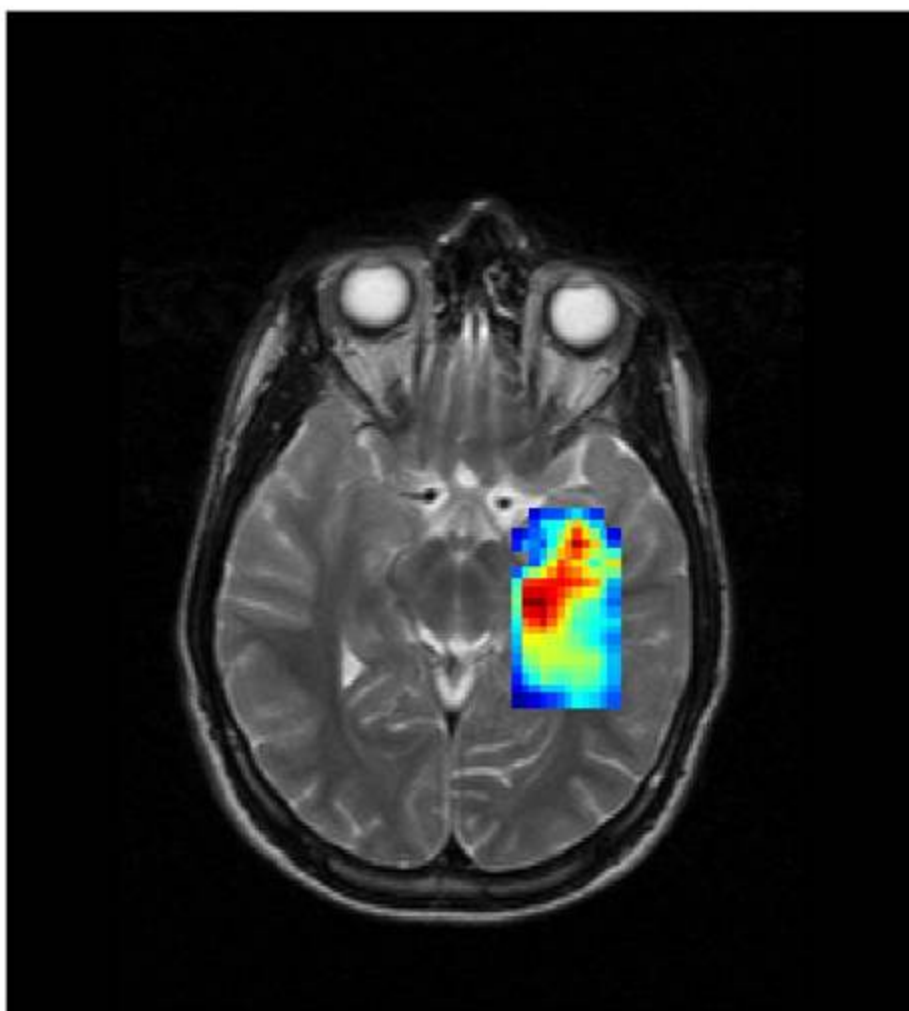
Single voxel ^1H MRS hipokampu u pacienta s levostrannou HS

Spektroskopické zobrazování (CSI)

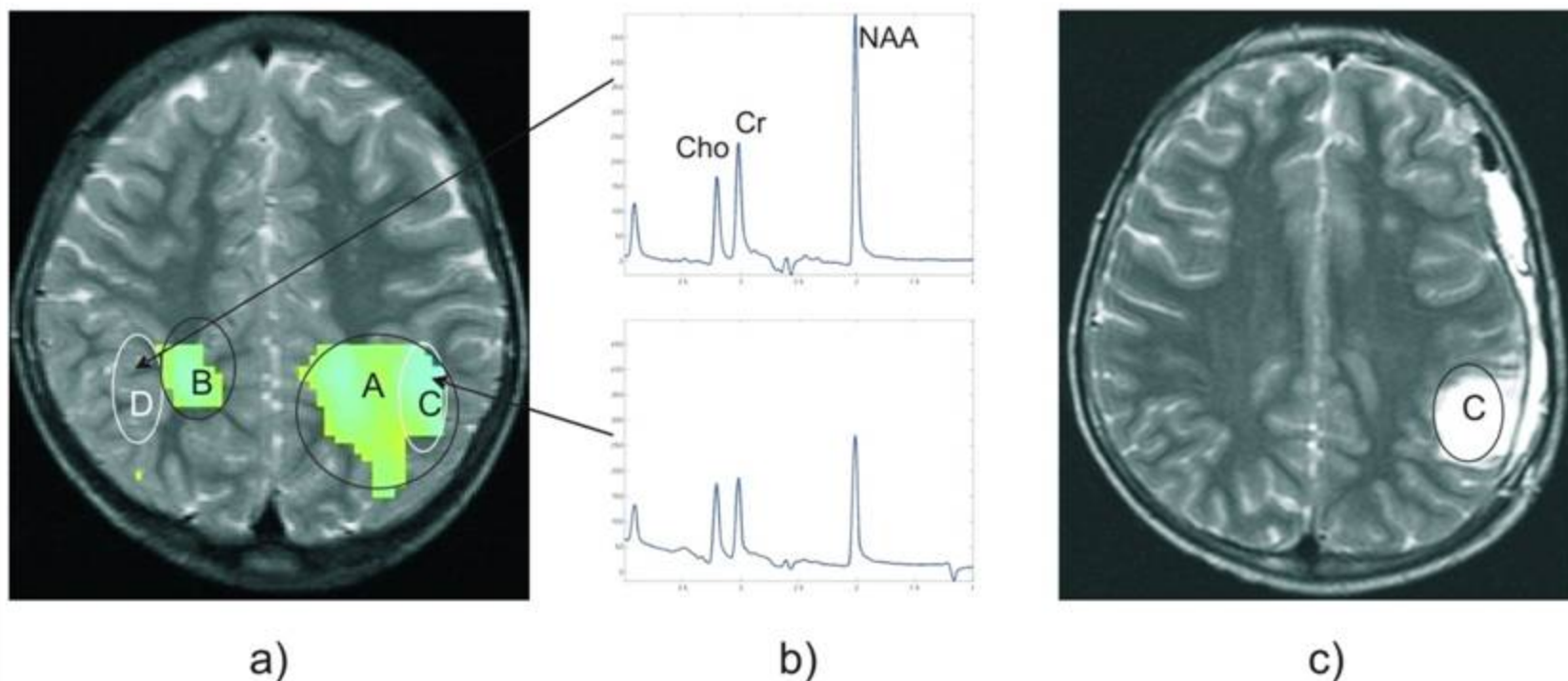

CSI mapa cholínových koncentrací u pacienta s nádorem levého hipokampu

**Normální Cho
koncentrace**

CSI mapa poměrů NAA/Cho u pacienta s normálním MRI nálezem

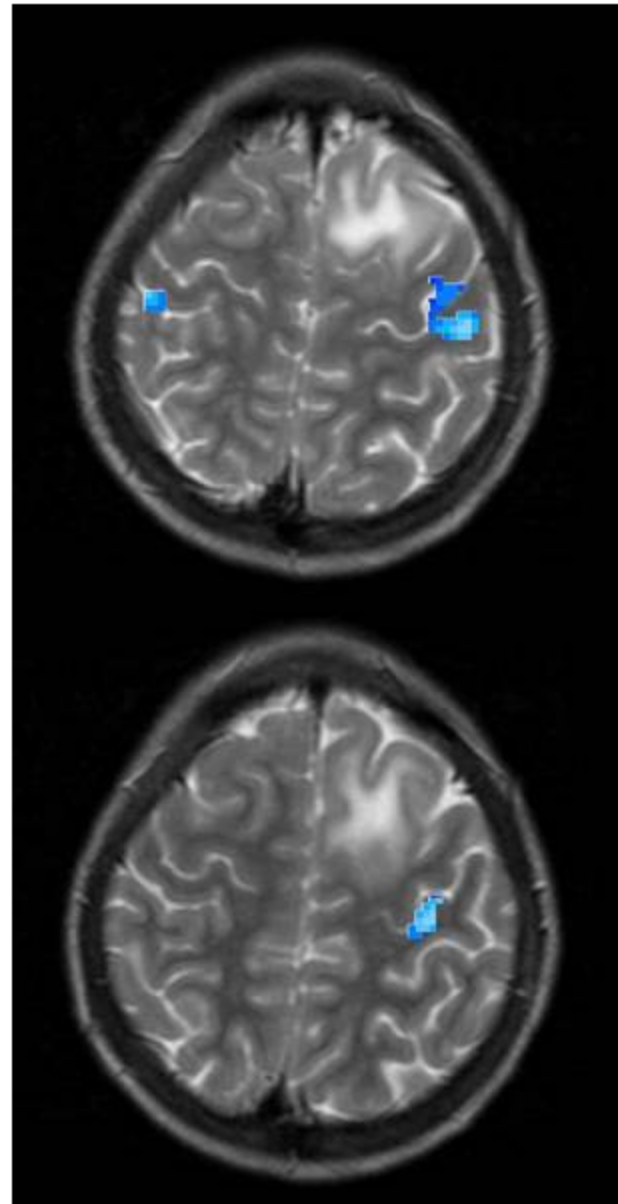
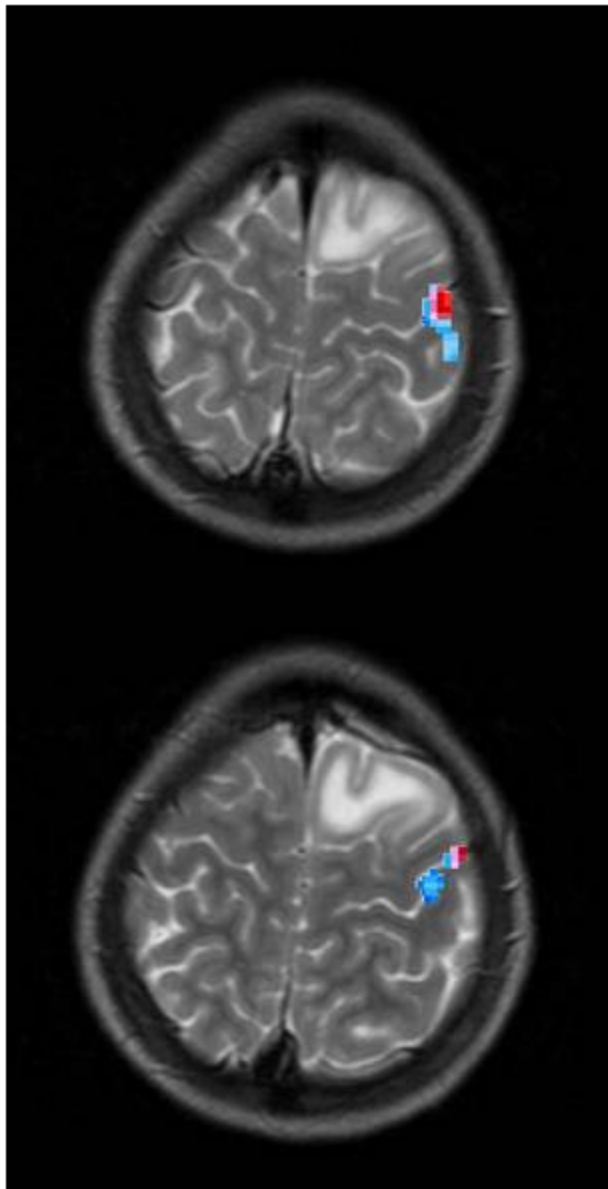
Vztah oblasti s abnormálním poměrem metabolitů
k místu provedené mozkové resekce
(Histologie: fokální kortikální dysplázie)

Funkční MRI (fMRI)

Princip:

- Neinvazivní mapování některých funkcí mozkové kůry
- Detekce změn v lokálním krevním průtoku využitím tzv. BOLD efektu
- Nejčastější využití: neinvazivní lokalizace funkčně významných (elokventních) korových oblastí
- Různá paradigmatata testování:
  - Motorika
  - Řeč (verbal fluency task)
  - Zrak ...

fMRI hybnosti PHK u 11-leté dívky se zánětlivou lézí levého frontálního laloku

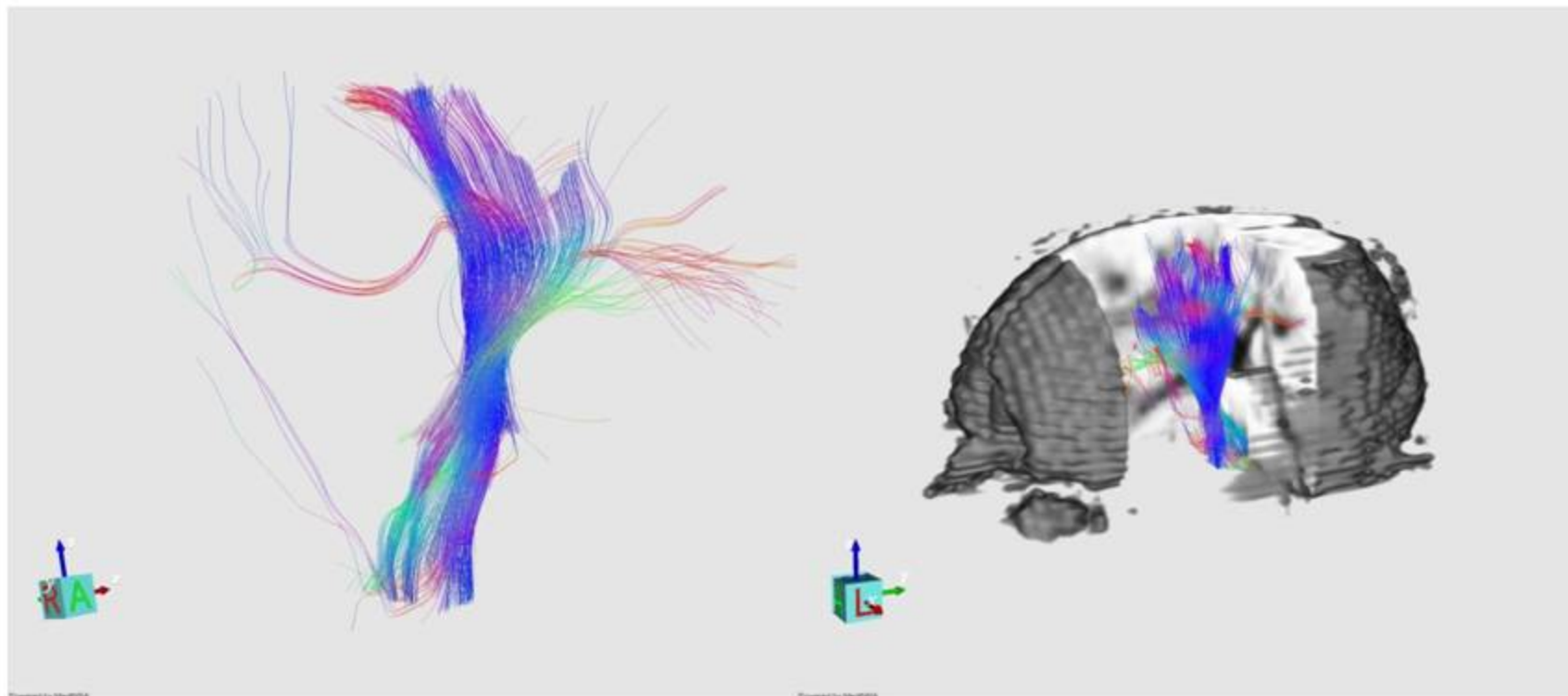
Traktografie

(Diffusion Traction Imaging, DTI)

Princip:

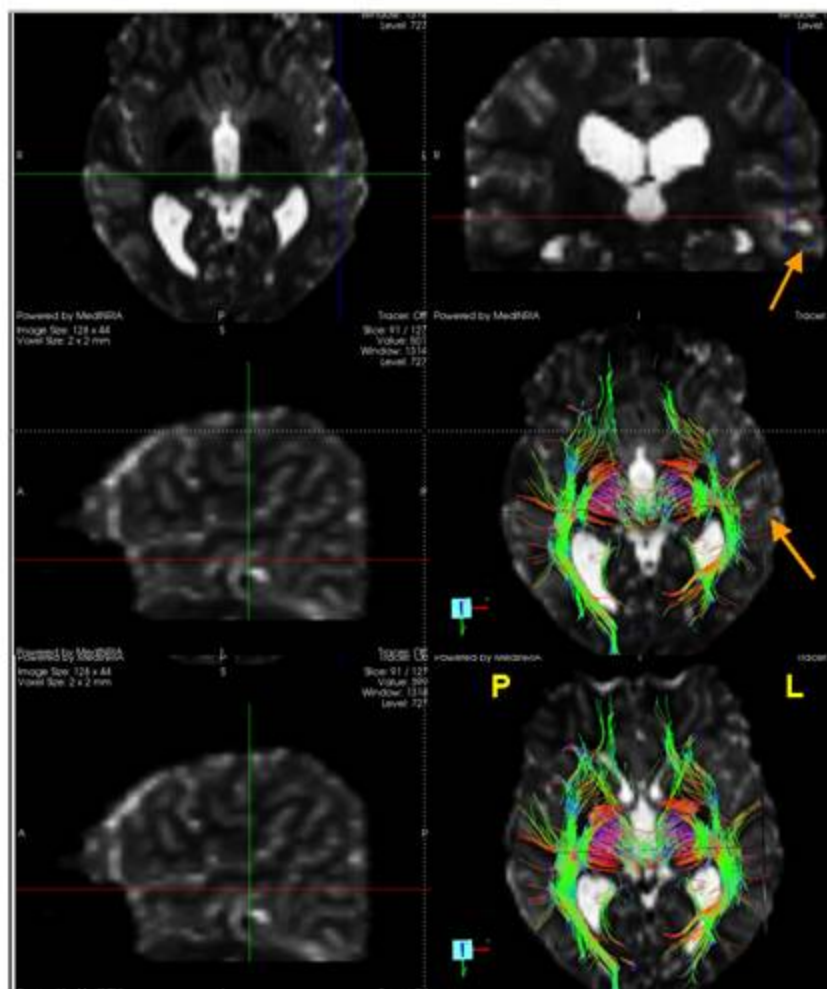
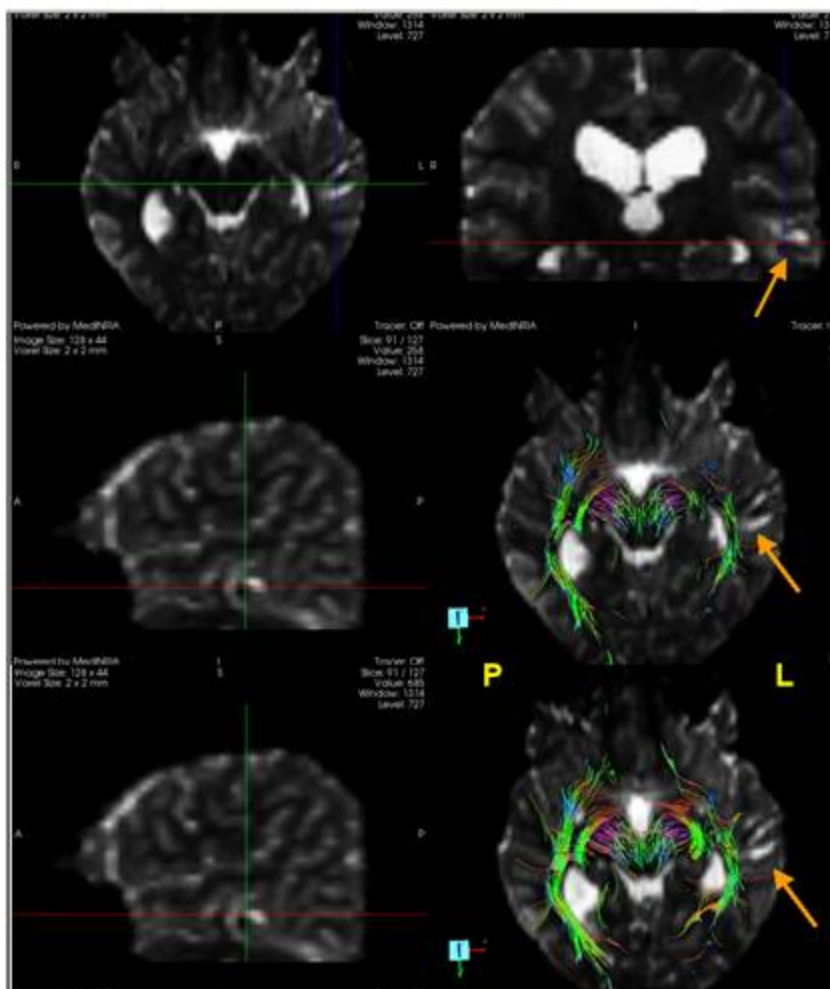
- Neinvazivní zobrazení jednotlivých neuronálních spojení (traktů) na principu měření difúze
- Cílem vyšetření je zpřesnění neurochirurgických operací a lepší odhad jejich možných neurologických následků
- Recentně i možnost vizualizace v neuronavigaci

Traktografie u 11-letého chlapce s epilepsií z levostranné centrální oblasti

Neinvazivní zobrazení průběhu pyramidové dráhy

Traktografie u 12-leté dívky s benigním nádorem levého T laloku

Vztah vláken optického traktu k nádoru

Pozitronová emisní tomografie

Princip:

- I.v. aplikace ^{18}F fluorodeoxyglukózy (FDG) – zpravidla interiktálně
- Zobrazí obvykle oblast sníženého metabolismu
- Nemusí korelovat s MRI nálezem a rozsahem tkáňového poškození dle histologie

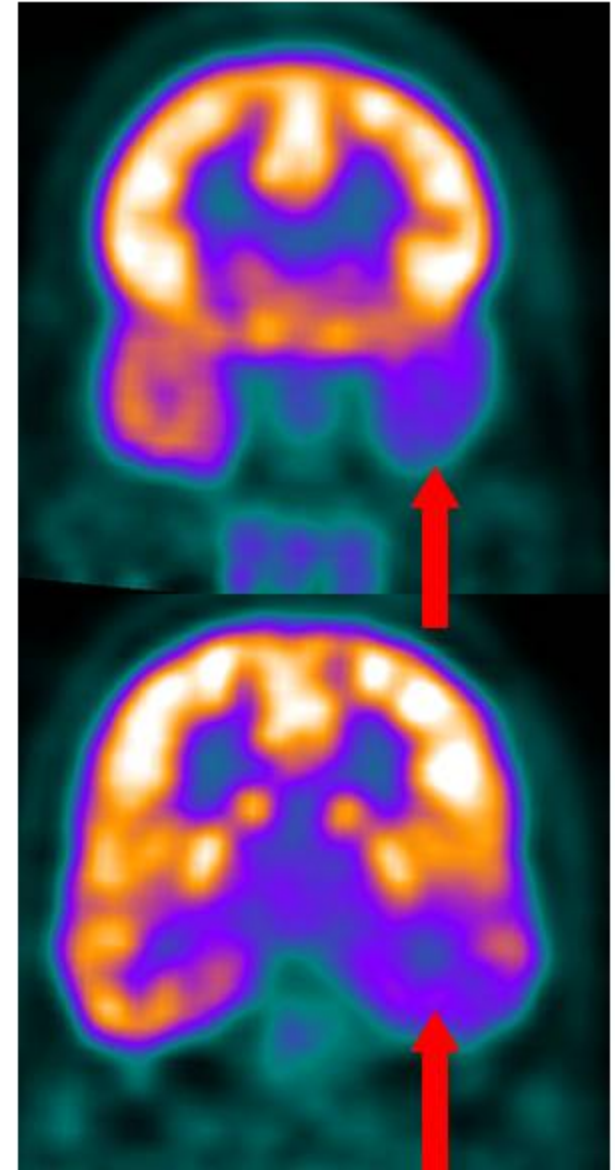
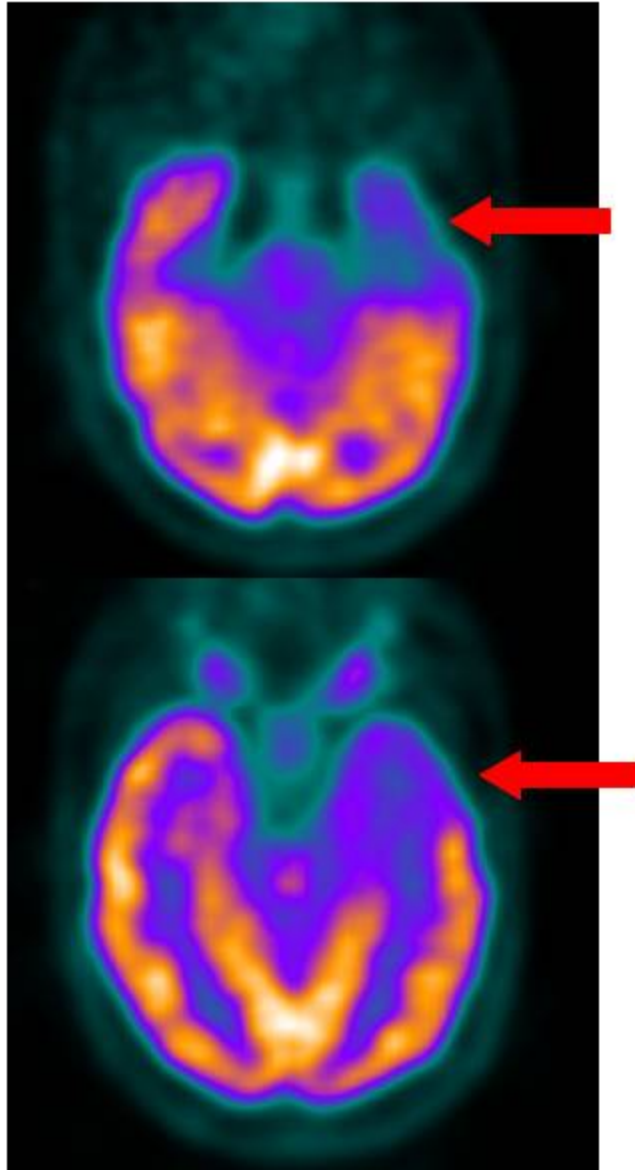
Citlivější než interiktální SPECT

- U temporální epilepsie cca 85% citlivost
- U extratemporálních epilepsií lokalizované ložisko hypometabolizmu cca v 35% případů

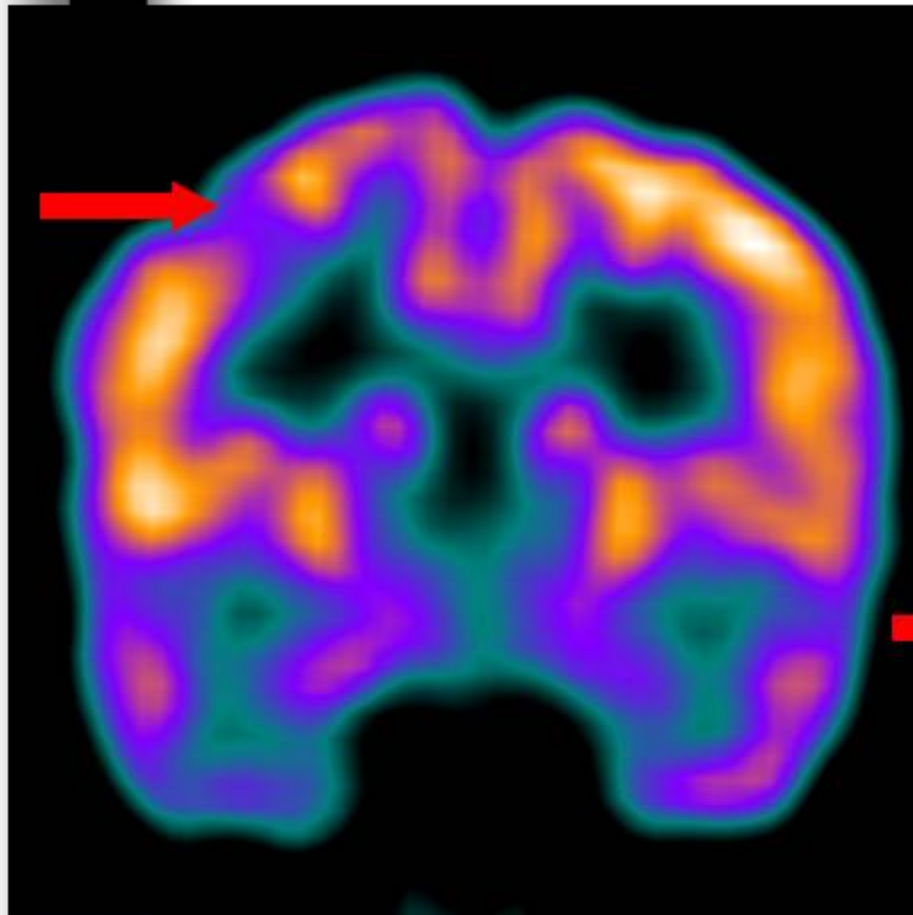
Možnost použití jiných radiofarmak

- Flumazenil, farmakologické a receptorové studie

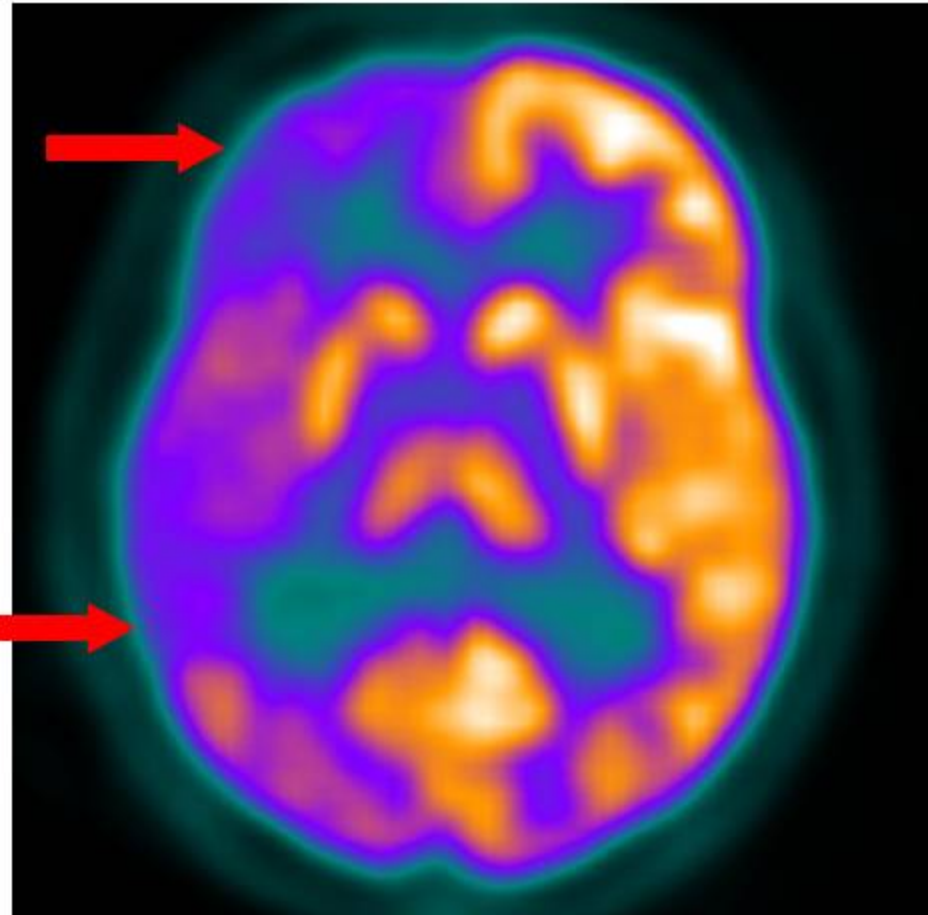
FDG-PET u 16-leté dívky s temporální epilepsií na podkladě HS

FDG-PET u pacientů s normální MRI

FCD typu IIb F dx.

FCD typu Ia dx. hemi

Iktální SPECT a SISCOM

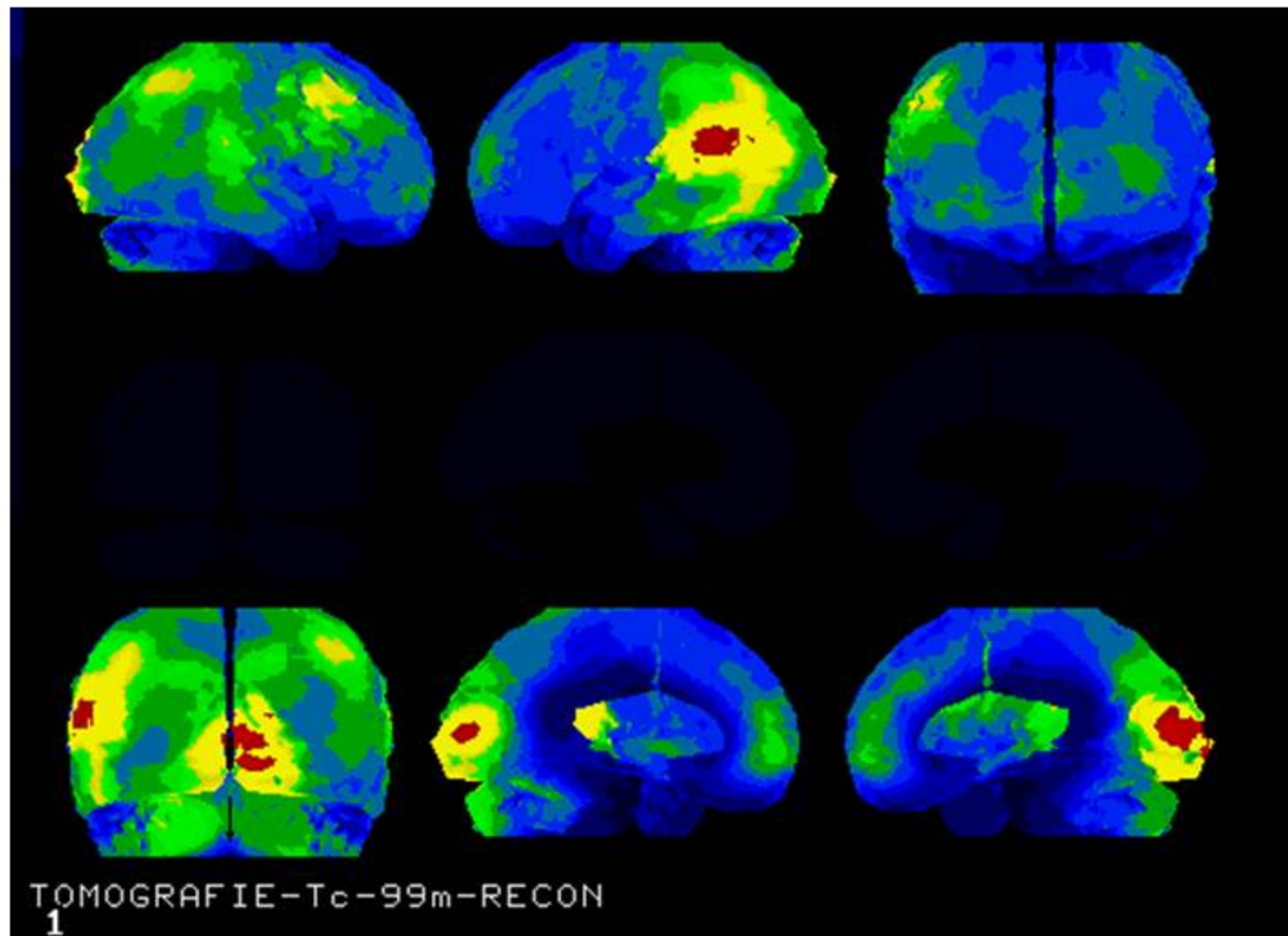
Princip:

- Aplikace radiofarmaka (^{99m}Tc -ECD, Neurolite®) při záchvatu
- Ukáže aktuálně zvýšenou perfúzi v oblasti začátku záchvatů
- Při časně aplikaci až 90% sensitivita u temporální i extratemporální epilepsie

SISCOM

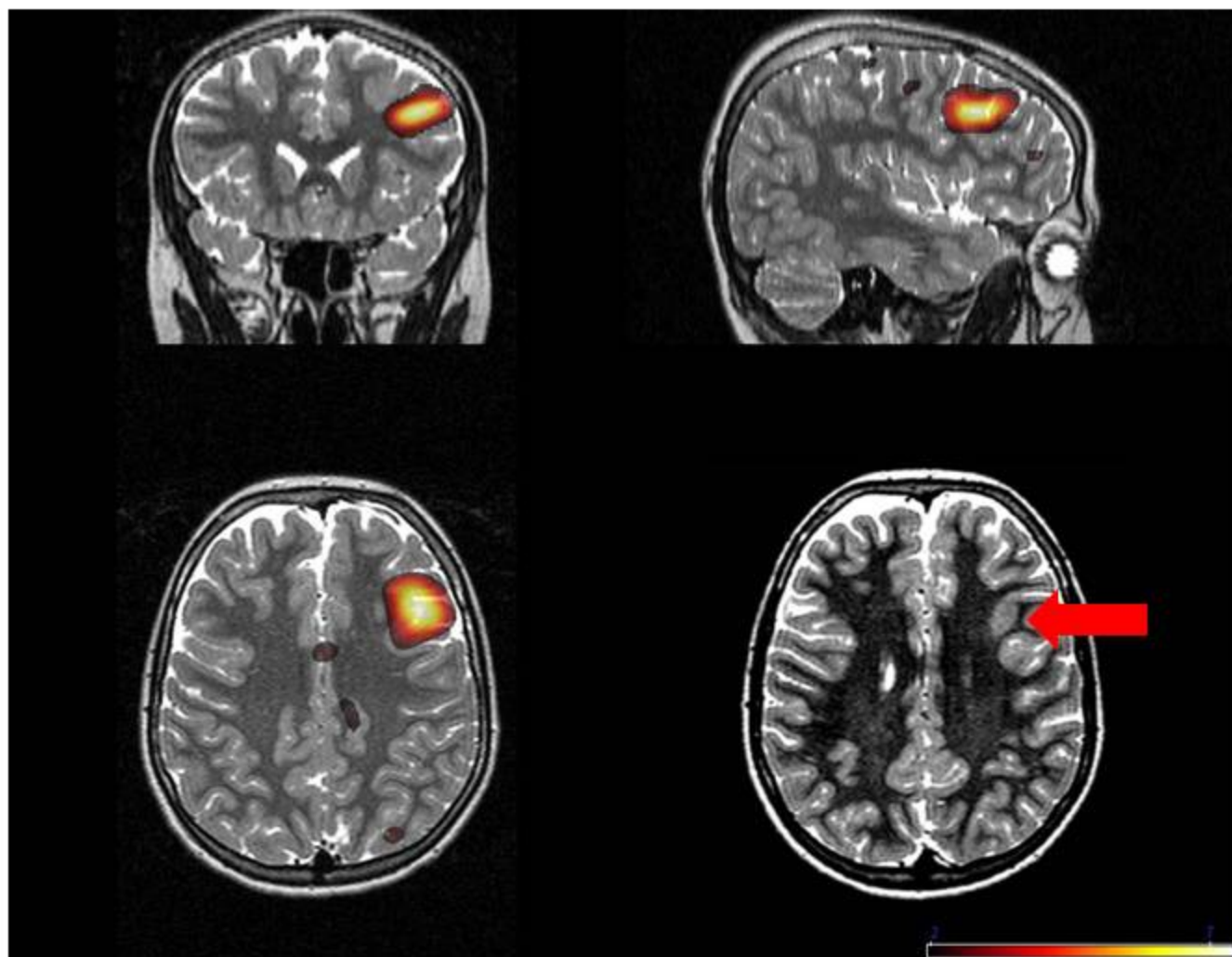
- Koregistrace vysokorozlišovací MRI se subtrakcí iktálního a interiktálního SPECT vyšetření
- Cílem vyšetření je přesnější neinvazivní lokalizace zóny začátku záchvatů

Iktální ^{99m}Tc -ECD SPECT se subtrakcí

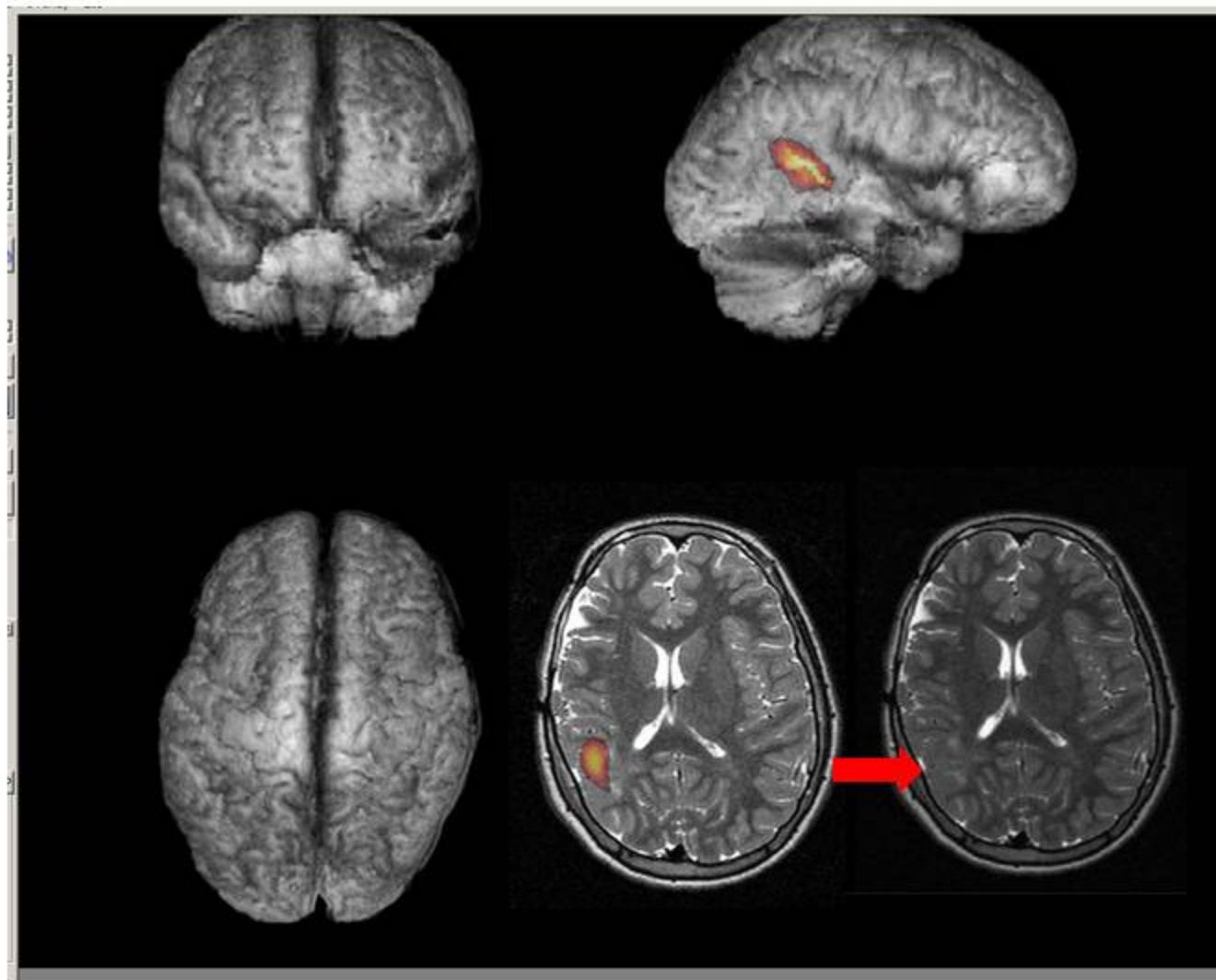
Pacient s FCD typu IIa FTP sin. a normální MRI

SISCOM ve 2D obraze

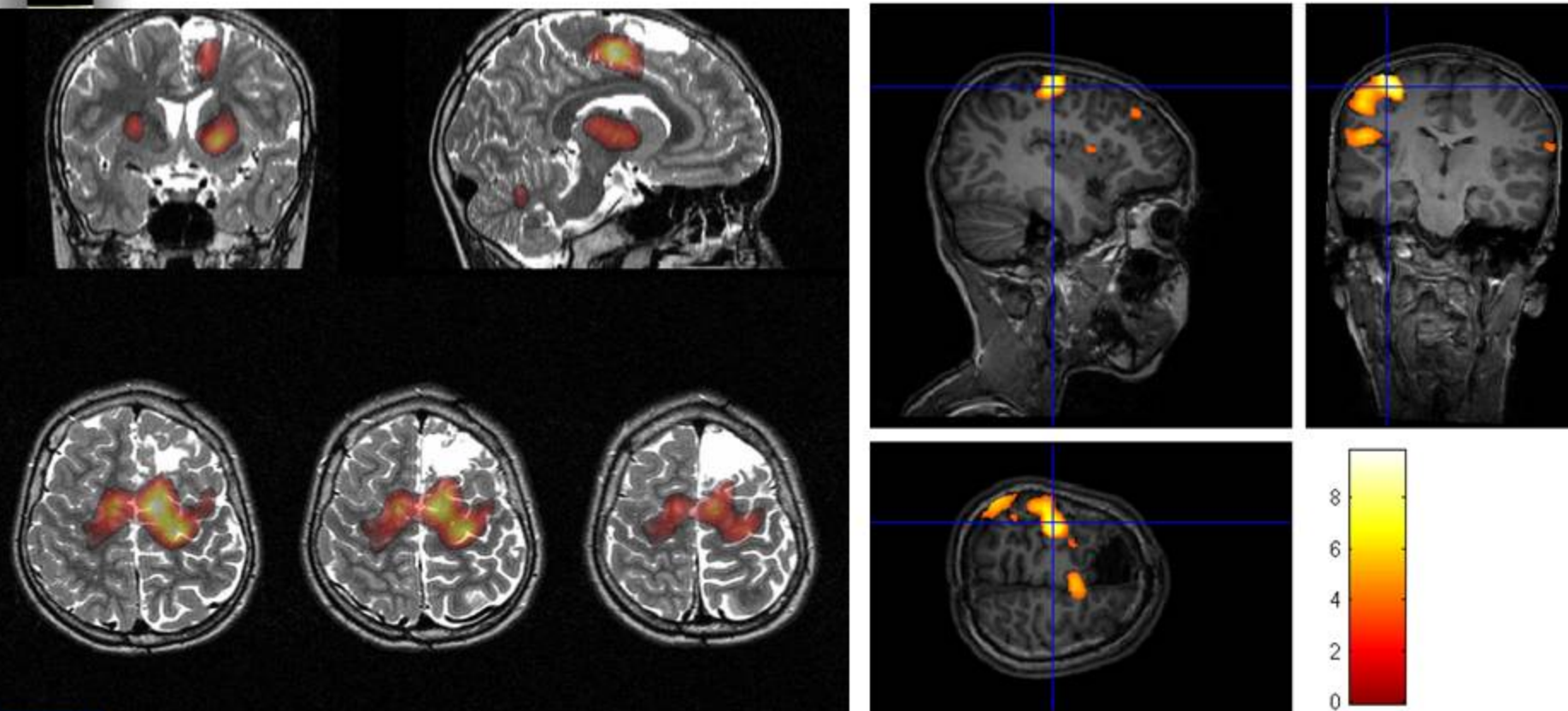
Pacientka s F sin. epilepsií na podkladě FCD

SISCOM v 3D obraze

Pacient s PT dx. epilepsií na podkladě FCD,
po předchozí neúspěšné operaci

Koregistrace více modalit vyšetření

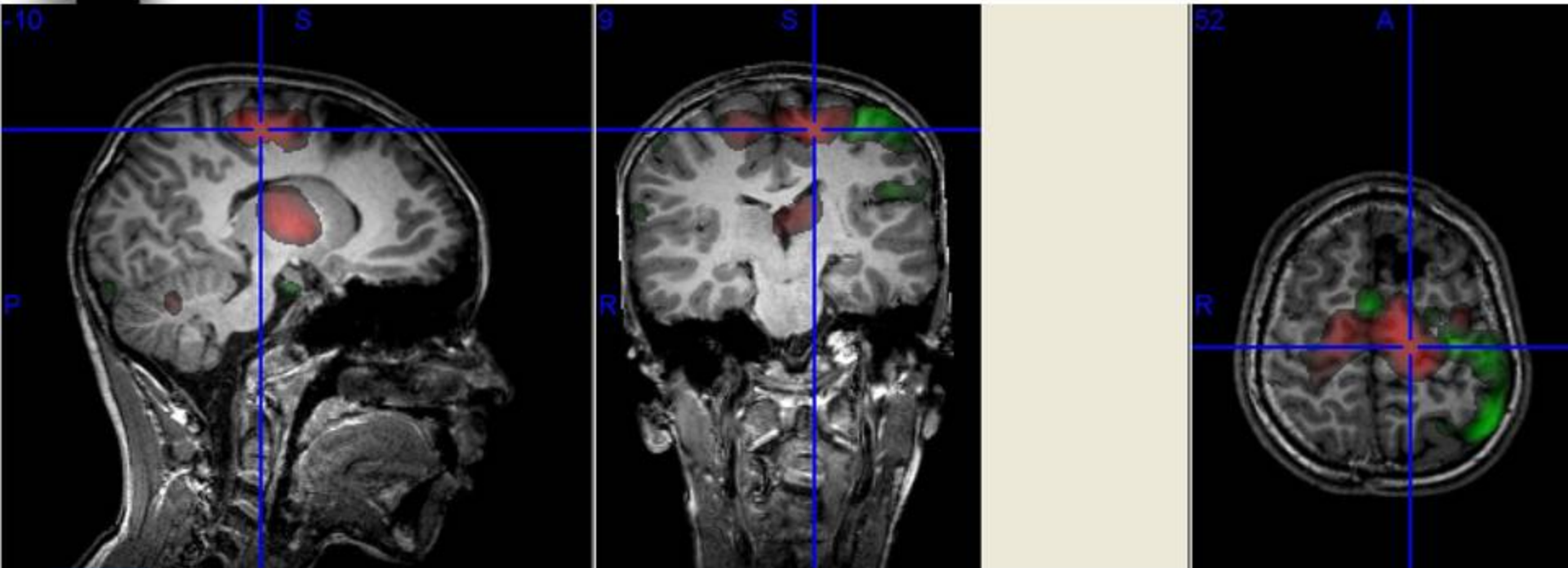

SISCOM

fMRI (hybnost PHK)

Pacient s C sin. epilepsií na podkladě FCD,
po předchozí neúspěšné operaci

Koregistrace více modalit vyšetření

SISCOM (začátek záchvatu)   **fMRI (hybnost PHK)**

Možnost vizualizace zobrazovacích dat
v neuronavigaci během operace

Video EEG monitorace

Dlouhodobá nahrávka video, audio a EEG signálu

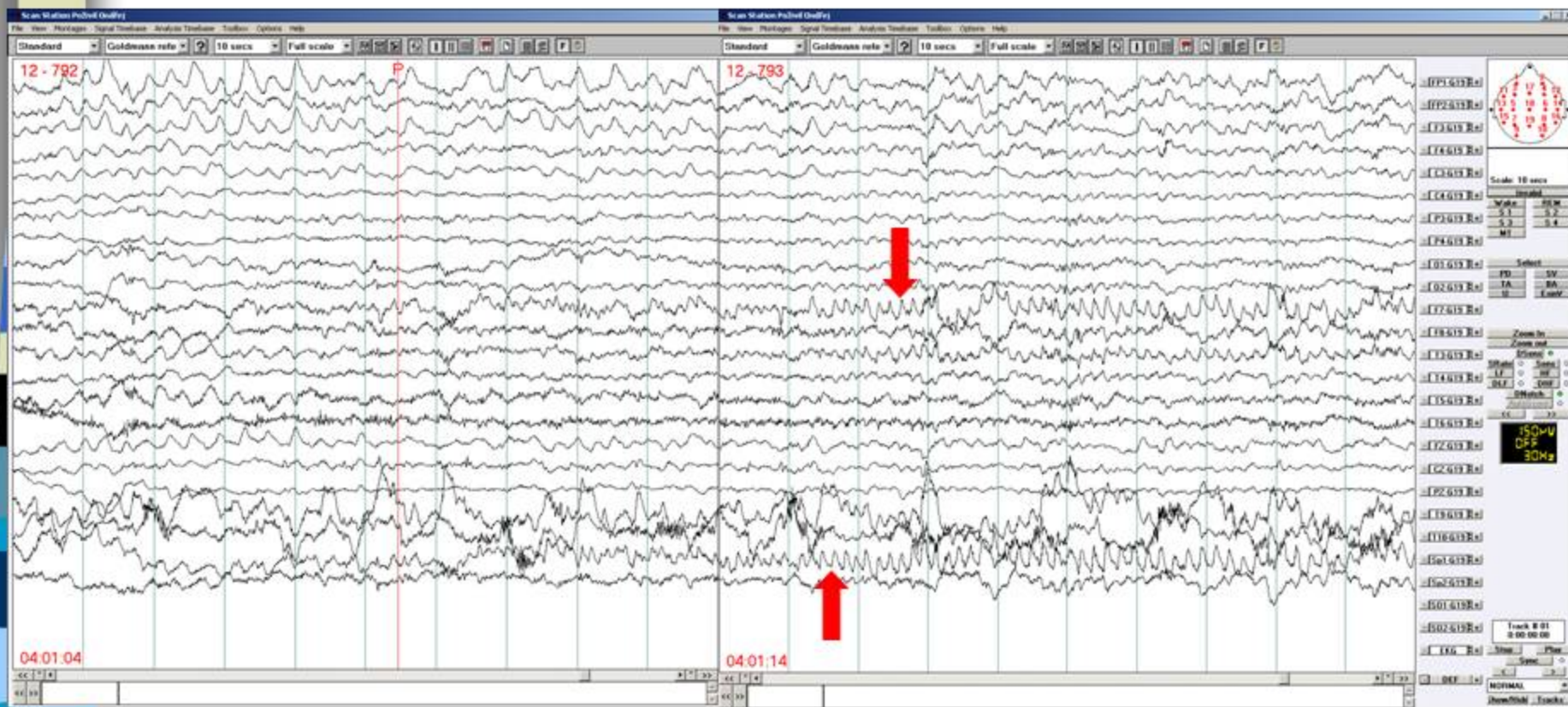
- Objektivizace skutečné frekvence záchvatů
- Popis (tzv. semiologie) záchvatů
- Lateralizace/lokalizace začátku záchvatů
- Možnost kombinovat s psychologickým testováním (např. u pacientů s kognitivními deficity a epileptiformním EEG nálezem)
- Možnost použití semiinvazivních a intrakraniálních elektrod

Semiologie záchvatů

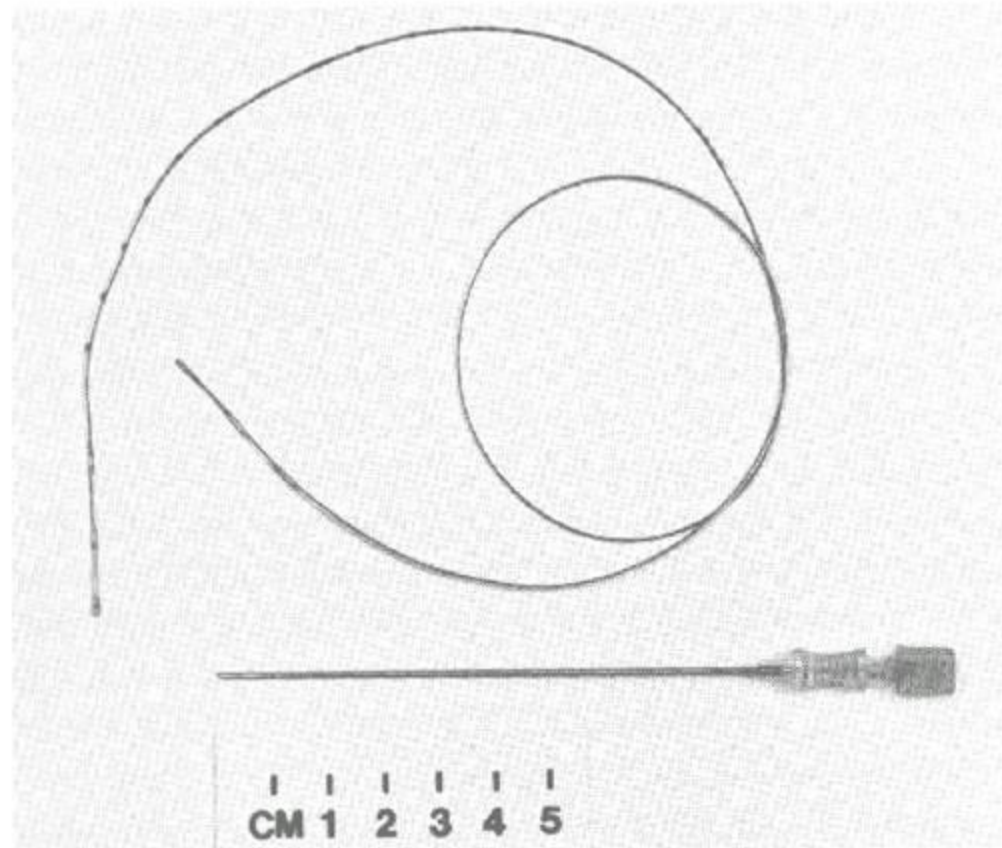
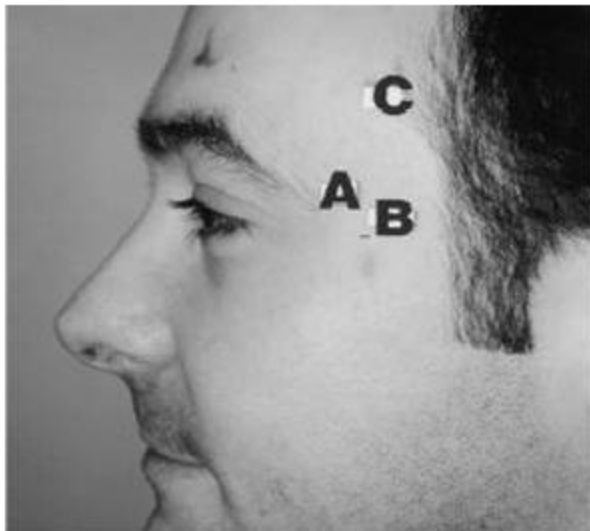
Záchvat z levého hipokampu

Iktální EEG u chlapce z předchozího videa

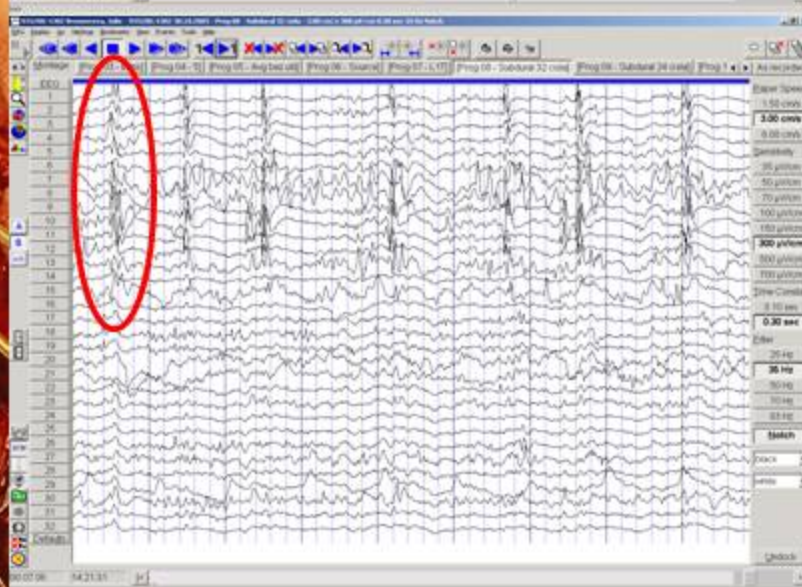
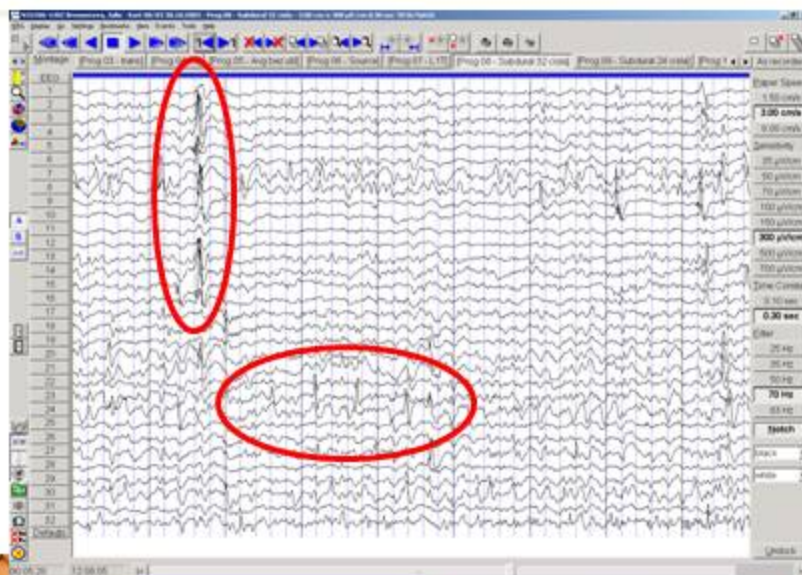
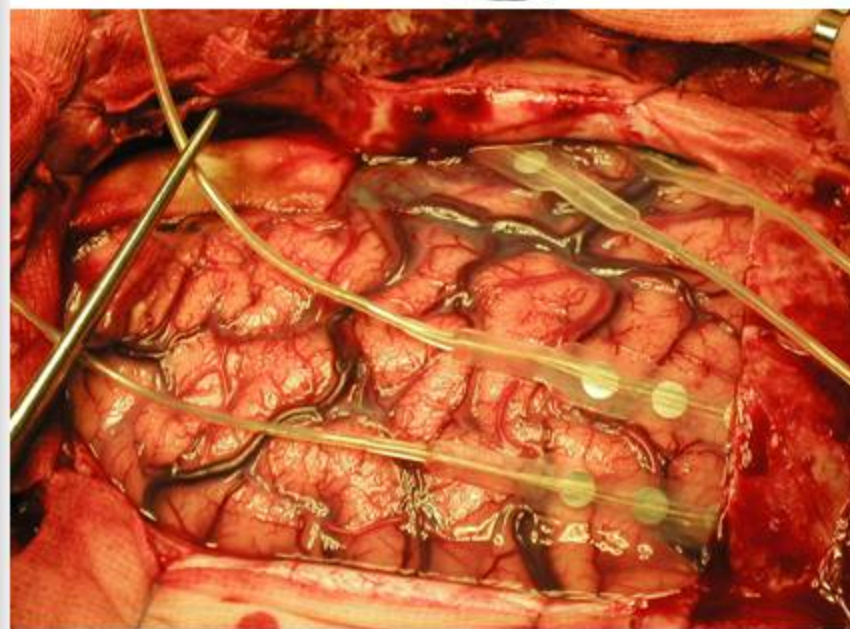
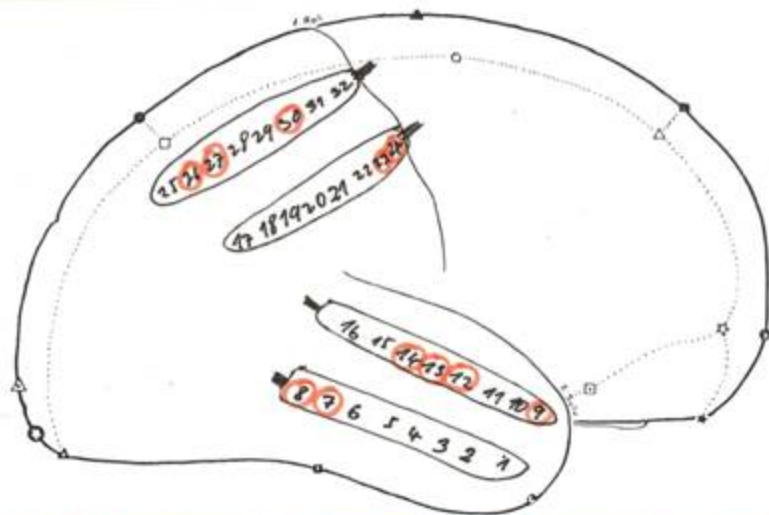

Začátek záchvatu pod levou sfenoidální elektrodou

Sfenoidální elektrody

Intraoperační elektrokortikografie

Invazivní EEG monitorování

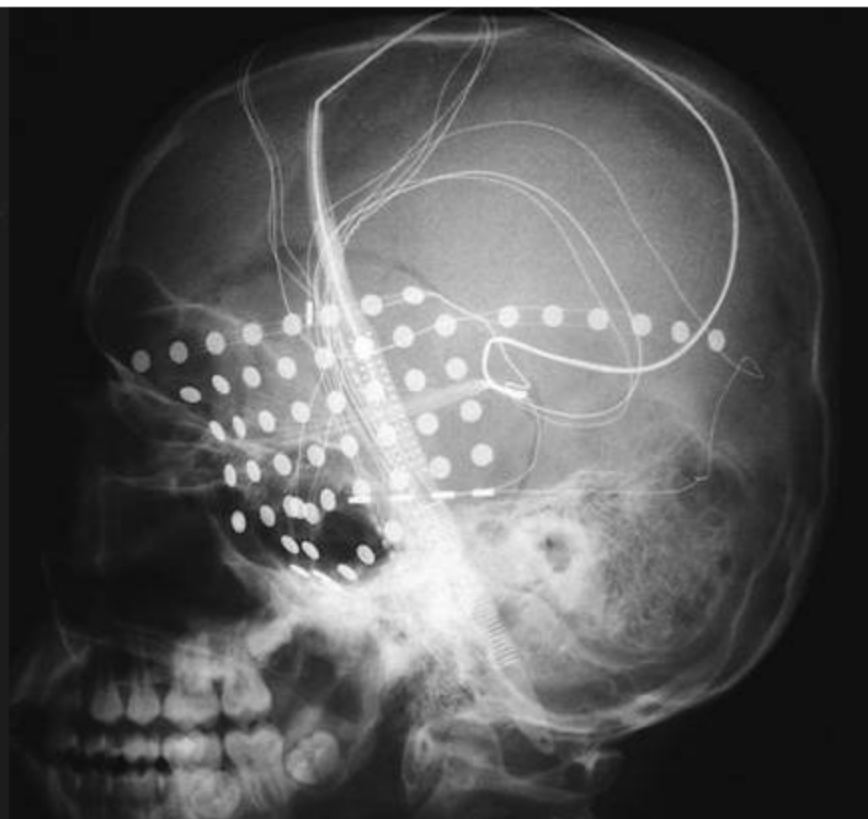
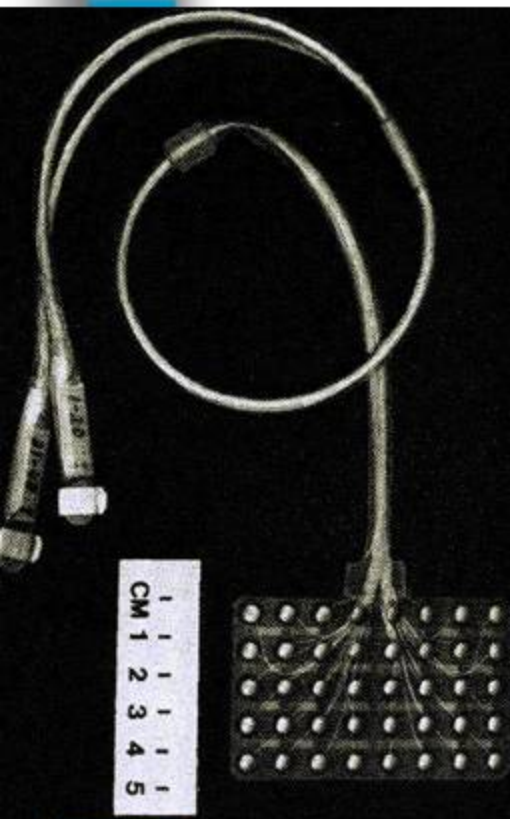
Indikace

- Pouze u kandidátů epileptochirurgie
- Rozpory mezi výsledky neinvazivních testů
- Normální MRI nález
- Úzký vztah oblasti začátku záchvatů a významného centra mozkové kůry

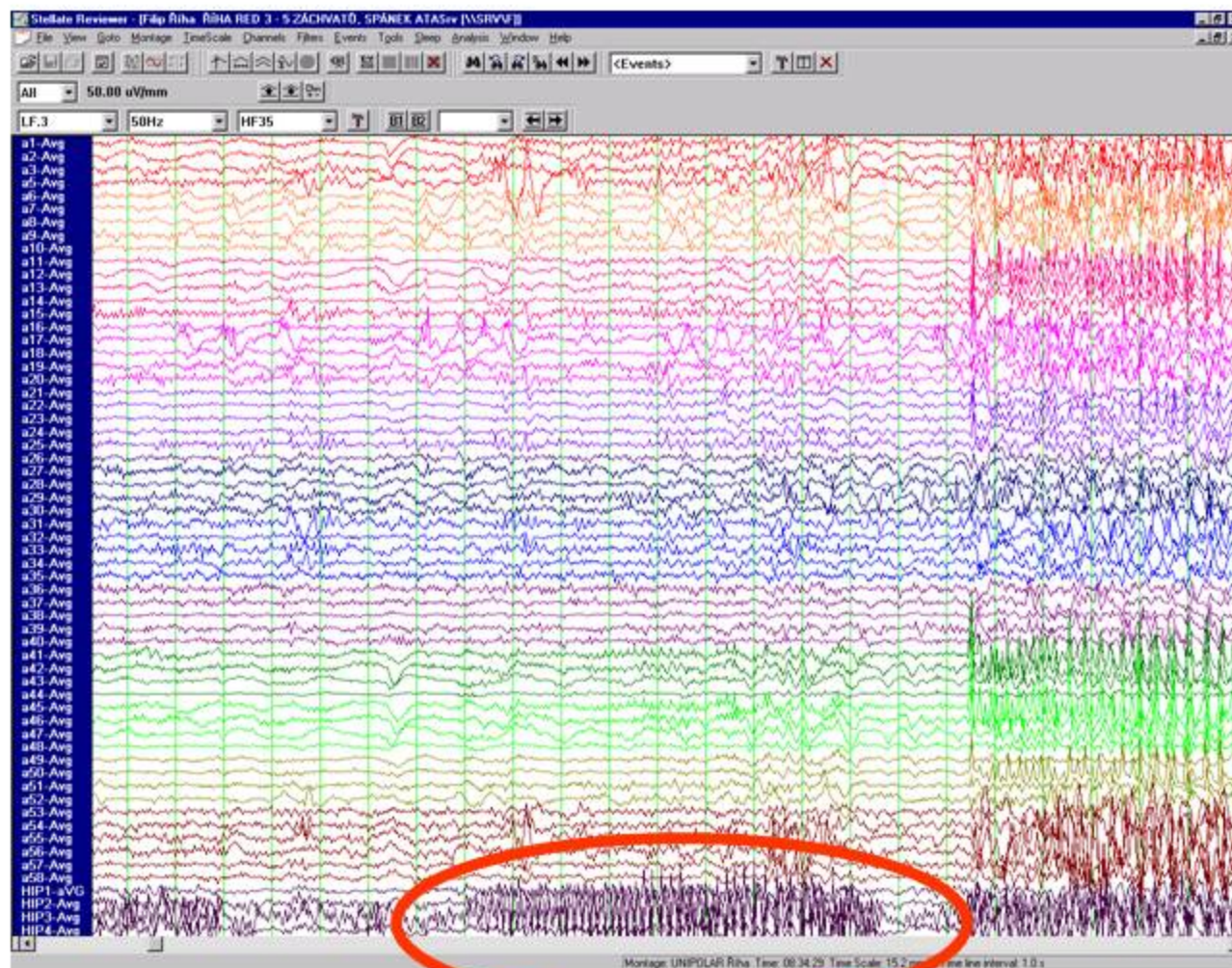
Nejčastěji používané techniky

- Intracerebrální elektrody
(stereotakticky zavedené do mozkové tkáně)
- Subdurální elektrody
(položené na povrch mozku)

RTG zavedených SD a IC elektrod u chlapce s dif dg hipokampální x neokortikální temporální epilepsie

Invazivní monitorace u stejného pacienta

Záchvat z levého hipokampu

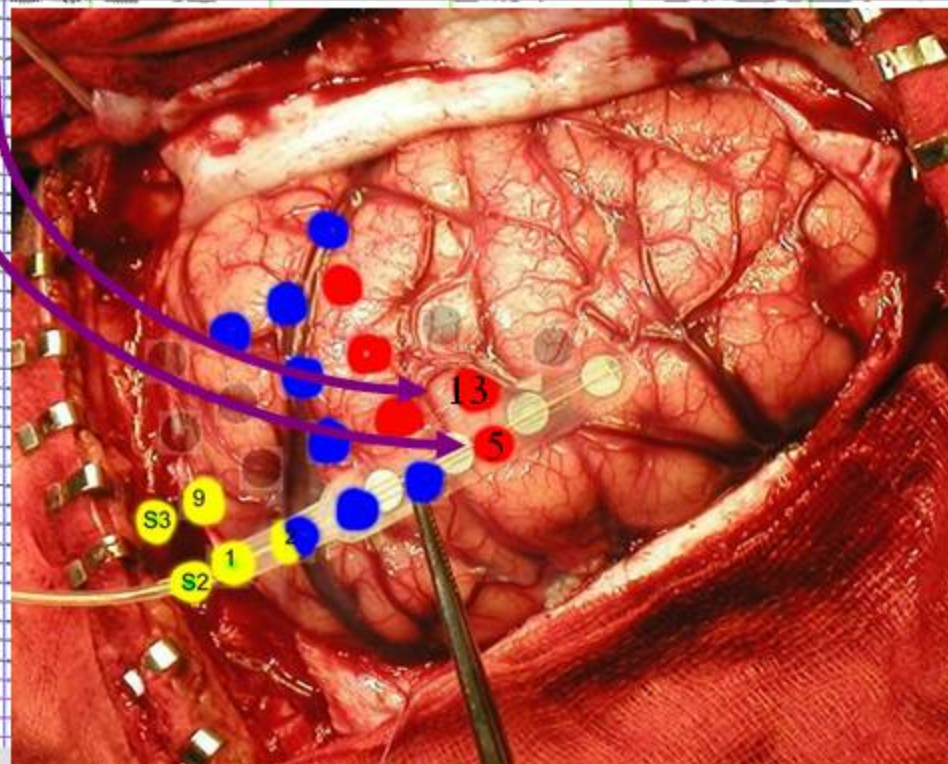
Elektrická stimulace mozkové kůry

Pacientka s P sin. epilepsií na podkladě
FCD s normálním MRI nálezem

R17:31:14

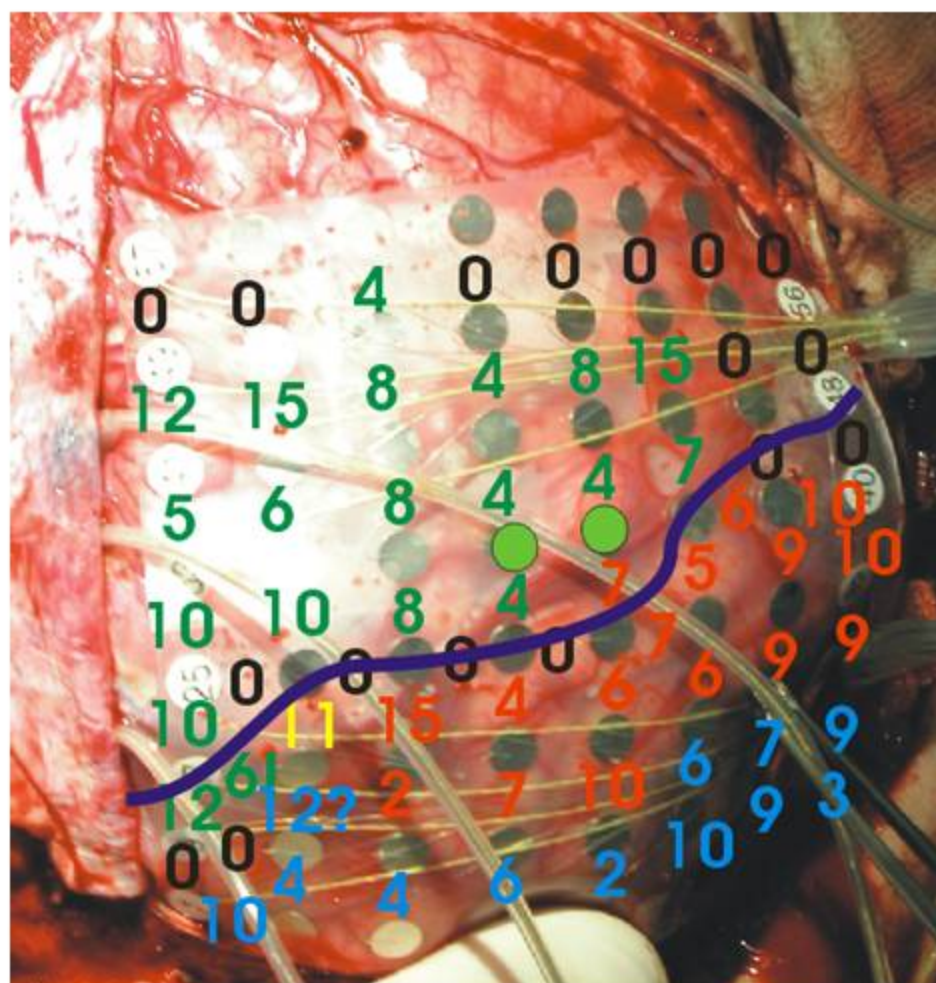
Gr1
Gr2
Gr3
Gr4
Gr5
Gr6
Gr7
Gr8
Gr9
Gr10
Gr11
Gr12
Gr13
Gr14
Gr15
Gr16
Gr17
Gr18
Gr19
Gr20
Gr21
Gr22
Gr23
Gr24
Gr25
Gr26
Gr27
Gr28
Gr29
Gr30
Gr31
Gr32
Gr33
Gr34
Gr35
Gr36
Gr37
Gr38
Gr39
Gr40
Gr41
Gr42
Gr43
Gr44
Gr45
Gr46
Gr47
Gr48
Gr49
Gr50
Gr51
Gr52
Gr53
Gr54
Gr55
Gr56
Gr57
Gr58
Gr59
S11
S12
S13
S14

Stimulace
Gr5-Gr13

Digital Video Time 17:31:19.193

Příklad mapy mozkové kůry

ZÁCHVATY
MOTORIKA
SENSITIVITA
(intenzita proudu v mA)

Chlapec s F dx. epilepsií na podkladě FCD
s normálním MRI nálezem

Awake craniotomy

**Operace s probuzením pacienta na operačním sále
a testováním důležitých kortikálních funkcí**

Awake craniotomy

Průběh testování řeči na operačním sále

Awake craniotomy

Mapa stimulace realizované na operačním sále